

Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного господарського суду
у складі Верховного Суду
(актуальна судова практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР
за липень – серпень 2022 року

Зміст

1. Щодо правомочності власника на встановлення земельного сервітуту до здійснення реєстрації договору купівлі-продажу земельної ділянки, на підставі якого в нього виникло право власності 5
2. Щодо дати виникнення в органу місцевого самоврядування права комунальної власності на земельну ділянку в межах населеного пункту за відсутності реєстрації речового права на таку земельну ділянку за відповідним органом та правових наслідків нездійснення такої державної реєстрації 7
3. Щодо належного способу захисту прав органу місцевого самоврядування в разі порушення замовником будівництва зобов'язання про укладення договору про пайову участь у розвитку інфраструктури населеного пункту та сплати пайового внеску 11
4. Щодо помилкового застосування санкцій, передбачених абзацом третім частини другої статті 231 ГК України, за порушення виконання грошових зобов'язань 14
5. Щодо відмінностей між обставинами непереборної сили й істотною зміною обставин та строку виконання зобов'язань унаслідок форс-мажору чи інших обставин 16
6. Щодо правової природи договору транспортування природного газу та можливості застосування до нього спеціального шестимісячного строку позовної давності, передбаченого частиною п'ятою статті 315 ГК України 21
7. Щодо застосування положень постанови НКРЕКП "Про дії учасників ринку електричної енергії у період дії карантину та обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)" від 08.04.2020 № 766 як спеціальних відносно положень ЦК України й ГК України стосовно нарахування пені та стягнення штрафу за порушення термінів розрахунку за послуги з передачі електричної енергії 24
8. Щодо належного способу захисту права продавця частки у статутному капіталі товариства в разі несплати (неповної оплати) покупцем вартості придбаної частки, яка надалі відчужена третім особам 28
9. Щодо неможливості застосування такого заходу забезпечення позову, як заборона вчинення реєстраційних дій шляхом зупинення дії наказу Міністерства юстиції України, у спорі про оскарження такого наказу 31

10. Щодо корпоративних прав акціонера банку на належні йому акції в разі зарахування банку до категорії неплатоспроможних та запровадження процедури ліквідації банку 35
11. Щодо вимоги про визнання неправомірними дій стосовно нарахування додаткової плати за скид стічних вод як неналежного способу захисту права позивача 38
12. Щодо порядку одночасного (спільного) розгляду заяв ініціюючих кредиторів про відкриття провадження у справі про банкрутство, що надійшли до проведення підготовчого засідання 40
13. Щодо можливості застосування за аналогією закону солідарної відповідальності, передбаченої статтею 95 Закону про банкрутство, без здійснення судової процедури банкрутства за встановлених обставин порушення вимог законодавства під час добровільної ліквідації юридичної особи 44
14. Щодо особливостей правового регулювання інституту неплатоспроможності фізичних осіб 51
15. Щодо кредиторських вимог, які виникають з орендних правовідносин, у справі про банкрутство 59
16. Щодо обов'язковості використання кваліфікованого електронного підпису до електронного листа при вирішенні питання стосовно належності та допустимості електронних доказів 63
17. Щодо можливості касаційного оскарження судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій із підстави, передбаченої пунктом 1 частини другої статті 287 ГПК України, у зв'язку з порушенням норм процесуального права 68
18. Щодо можливості переривання процесуального строку, встановленого частиною другою статті 321 ГПК України 72

Перелік уживаних скорочень

ВП ВС	– Велика Палата Верховного Суду
ВС	– Верховний Суд
ГК України	– Господарський кодекс України
ГПК України	– Господарський процесуальний кодекс України
ЄДР	– Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань
ЗК України	– Земельний кодекс України
Закон про банкрутство	– Закон України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом"
КГС ВС	– Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КМУ	– Кабінет Міністрів України
КТМ України	– Кодекс торговельного мореплавства України
Кодекс ГРМ	– Кодекс газорозподільних систем
КУзПБ	– Кодекс України з процедур банкрутства
ЛК України	– Лісовий кодекс України
ОП КГС ВС	– об'єднана палата Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду
ЦК України	– Цивільний кодекс України

1. Щодо правомочності власника на встановлення земельного сервіту до здійснення реєстрації договору купівлі-продажу земельної ділянки, на підставі якого в нього виникло право власності

У межах суб'єктивного права власності доцільно виділити два конструктивні елементи: а) титул власності; б) правомочності власника. Правомочність власника – невіддільний атрибут права власності, який розглядається як динамічна категорія, як одна з основних можливостей власника щодо належного йому майна.

Титул власності – статична категорія, до зміни власника не передається. Державна реєстрація договору купівлі-продажу нерухомості – адміністративний акт, який породжує титул власника.

Отже, висловивши свою волю на відчуження об'єкта нерухомого майна, власник у межах свого суб'єктивного права власності реалізовує свої правомочності. Державна реєстрація правочину завершує перехід права власності (право власності на об'єкт припиняється у продавця і відповідно виникає в покупця). Тобто покупець набуває не лише правомочності власника, а й сам титул.

Особа, яка здійснює державну реєстрацію правочину відповідно до норм статей 334, 657 ЦК України, набуває титул власника майна. Необхідність реєстрації права на нерухоме майно (до 01.01.2013) не впливає на виникнення в покупця нерухомості прав власника на це майно.

Володіння як фактичний стан слід відрізнити від права володіння. Володіння нерухомим майном, яке посвідчується державною реєстрацією права власності, може бути правомірним або неправомірним (законним або незаконним). Натомість право володіння, якщо воно є, неправомірним (незаконним) бути не може.

Власник земельної ділянки на підставі договору купівлі-продажу і власник сусідньої земельної ділянки правомочні на встановлення земельного сервіту до здійснення реєстрації зазначеного договору купівлі-продажу в районному земельному відділі

КГС ВС розглянув справу за позовом фізичної особи – підприємця Антонюк А. О. (далі – ФОП Антонюк А. О.) до Товариства з додатковою відповідальністю "Кортекс" (далі – ТОВ "Кортекс") про визнання недійсним договору на встановлення земельного сервіту від 08.11.2011, визнання недійсним положення абзацу п.1.1. договору купівлі-продажу земельної ділянки та усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

08.11.2011 між Публічним акціонерним товариством Коростишівське підприємство "Кортекс" (далі – ПАТ Коростишівське підприємство "Кортекс") та підприємцем Антонюк А. О. було укладено договір купівлі – продажу нежитлових приміщень в будівлі літери "Б".

Сторони визначили, що на підставі статей 183, 319, 364, 367 ЦК України та відповідно до технічної характеристики об'єкта зазначені приміщення виділяються та становлять окремий об'єкт нерухомого майна без зміни цільового призначення

приміщень та без встановлення спільної часткової власності; приміщення знаходяться на земельній ділянці площею 0,0333, що продається разом з приміщеннями.

08.11.2011 між ПАТ Коростишівське підприємство "Кортекс" та ФОП Антонюк А. О. укладено договір купівлі-продажу земельної ділянки площею 0,0333 га. У договорі зазначено, що на цій земельній ділянці знаходяться нежитлові приміщення, що належать продавцю на праві власності та продаються ним покупцеві за окремим договором. Договір містить застереження про обмеження щодо зазначеної ділянки сервітутом – згідно з договором від 08.11.2011 про встановлення земельного сервітуту (абзац 2 пункту 1.1).

08.11.2011 між ПАТ Коростишівське підприємство "Кортекс" та ФОП Антонюк А. О. було укладено договір на встановлення земельного сервітуту, за умовами якого: ПАТ Коростишівське підприємство "Кортекс" встановлює земельний сервітут на земельній ділянці ФОП Антонюк А. О., а саме: сервітут на прохід загальною площею 0,0096 га, на використання цієї земельної ділянки для проходу до доріг загального користування, та сервітут на проходження інженерних мереж ПАТ Коростишівське підприємство "Кортекс" відповідно до плану земельного сервітуту, що є невід'ємною частиною цього договору.

Позовні вимоги мотивовано тим, що станом на день укладення спірного договору земельного сервітуту від 08.11.2011 власником та володільцем земельної ділянки, був відповідач, а позивачка набула право власності на дану земельну ділянку лише 30.12.2011, в силу імперативних вимог статті 100 ЗК України (у редакції, чинній на час укладення договору) позивачка не мала повноважень на встановлення земельного сервітуту для відповідача, а відповідач як власник не мав права вимагати встановлення такого земельного сервітуту.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Згідно зі статтею 2 Закону України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень" (у редакції від 16.03.2010) державна реєстрація речових прав на нерухоме майно – офіційне визнання і підтвердження державою фактів виникнення, переходу або припинення прав на нерухоме майно, обтяження таких прав шляхом внесення відповідного запису до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

У межах суб'єктивного права власності доцільно виділити два конструктивних елементи: а) титул власності; б) правомочності власника. Правомочність власника – невід'ємний атрибут права власності та розглядається як динамічна категорія, як одна з основних можливостей власника щодо належного йому майна.

Титул власності є статичною категорією, до зміни власника не передається. Державна реєстрація договору купівлі-продажу нерухомості – адміністративний акт, який породжує титул власника.

Таким чином, висловивши свою волю на відчуження об'єкта нерухомого майна, власник у межах свого суб'єктивного права власності реалізовує свої правомочності. Державна реєстрація правочину завершує перехід права власності (право власності на об'єкт припиняється у продавця і відповідно виникає в покупця). Тобто покупець набуває не лише правомочності власника, а й сам титул.

Ураховуючи викладене, КГС ВС вважає, що особа, яка здійснила державну реєстрацію правочину відповідно до норм статей 334, 657 ЦК України, набула титул власника майна. У свою чергу необхідність реєстрації права на нерухоме майно (на момент виникнення спірних правовідносин – до 01.01.2013) не впливала на виникнення в покупця нерухомості прав власника на це майно.

Скаржник (ФОП Антонюк А. О.) помилково ототожнив заволодіння громадянами та юридичними особами землями та перехід до них права володіння цими землями, оскільки володіння як фактичний стан слід відрізнити від права володіння. Володіння нерухомим майном, яке посвідчується державною реєстрацією права власності, може бути правомірним або неправомірним (законним або незаконним). Натомість право володіння, якщо воно існує, неправомірним (незаконним) бути не може.

Відповідно до частини 2 статті 100 ЗК України земельний сервітут встановлюється за домовленістю між власниками сусідніх земельних ділянок на підставі договору або за рішенням суду.

З огляду на викладене, помилковим є твердження скаржника про те, що оспорюваний договір сервітуту укладений особою, яка не набула у встановленому порядку повноважень власника земельної ділянки.

Колегія суддів погодилася з висновком судів попередніх інстанції, що позивачка як власник земельної ділянки на підставі договору купівлі-продажу від 08.11.2011 і відповідач як власник сусідньої земельної ділянки були правомочні на встановлення земельного сервітуту 08.11.2011, а здійснення 30.12.2011 реєстрації договору купівлі – продажу від 08.11.2011 в Коростишівському районному земельному відділі не впливає на дійсність договору сервітуту.

З огляду на викладене КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій щодо відсутності підстав для задоволення позовних вимог про визнання недійсним договору на встановлення земельного сервітуту від 08.11.2011, визнання недійсним положення абзацу другого п. 1.1 договору купівлі – продажу земельної ділянки та усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 30.07.2022 у справі № 906/211/21 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105178949>.

2. Щодо дати виникнення в органу місцевого самоврядування права комунальної власності на земельну ділянку в межах населеного пункту за відсутності реєстрації речового права на таку земельну ділянку за відповідним органом та правових наслідків нездійснення такої державної реєстрації

Правом власності на земельну ділянку, розташовану в межах відповідного населеного пункту, орган місцевого самоврядування наділений за законом, зокрема з уведенням 01.01.2002 у дію нового ЗК України. Водночас відсутність державної реєстрації речового права на земельну ділянку після 01.01.2013 не впливає на наявність права комунальної власності на відповідну земельну ділянку.

Нездійснення державної реєстрації речового права на сформовану земельну ділянку за органом місцевого самоврядування відповідно до положень статті 79-1 ЗК України не є підставою для звільнення набувача права власності на будівлю або споруду від обов'язку сплачувати за фактичне користування земельною ділянкою комунальної власності, на якій розташований такий об'єкт нерухомості

Судова палата для розгляду справ щодо земельних відносин та права власності КГС ВС розглянула справу за позовом Харківської міської ради до Товариства з обмеженою відповідальністю «Варіант-Технології» (далі – ТОВ «Варіант-Технології») про стягнення безпідставно збережених коштів у розмірі орендної плати.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Як свідчать матеріали справи, відповідно до витягу із Державного земельного кадастру про земельну ділянку (далі – ДЗК) від 05.08.2019 земельна ділянка за адресою: АДРЕСА_1 у місті Харкові перебуває у комунальній власності. Дата державної реєстрації земельної ділянки – 18.04.2018.

Суди установили, що у період із 01.01.2019 по 31.05.2020 спірна земельна ділянка перебувала у фактичному володінні і користуванні відповідача, проте у зазначений період право користування (оренди) чи інші речові права ТОВ «Варіант-Технології» на земельну ділянку, на якій розташована нежитлова будівля літ. «А-4», зареєстровані за відповідачем не були.

За інформацією із Державного реєстру речових прав на нерухоме майно від 19.06.2020 право оренди земельної ділянки за адресою: АДРЕСА_1 у місті Харкові площею 0,3691 га, зареєстровано за ТОВ «Варіант-Технології» лише із 15.06.2020 на підставі договору оренди землі від 05.06.2020.

Наведені обставини, на думку позивача, свідчать про порушення його прав та інтересів, що є підставою для їх захисту шляхом стягнення з відповідача на користь позивача майна (коштів), збереженого (заощадженого) відповідачем за рахунок Харківської міської ради за відсутності на те достатніх правових підстав, – орендної плати, нарахованої за володіння і користування спірною земельною ділянкою у період із 01.01.2019 по 31.05.2020.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

У поданій касаційній скарзі ТОВ «Варіант-Технології», зокрема, наголошував на відсутності висновку ВС стосовно набуття органом місцевого самоврядування (стягувачем безпідставно збережених коштів) правомочності власника щодо створеного об'єкта – земельної ділянки, та дати виникнення у територіальній громаді права власності на цей об'єкт, підтвердженої належними документами, а також висновку, з якого саме моменту орган місцевого самоврядування є власником конкретної земельної ділянки, розташованої у межах населеного пункту: чи з часу прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності» (далі – Закон № 5245-VI) чи з моменту державної реєстрації права власності на конкретно сформовану земельну ділянку в межах населеного пункту, як це передбачено статтями 125, 126 ЗК України.

Зважаючи на викладене, судова палата зазначила таке.

Із уведенням у дію 01.01.2002 нового ЗК України у комунальній власності перебувають усі землі в межах населених пунктів, крім земель приватної та державної власності, а також земельні ділянки за їх межами, на яких розташовані об'єкти комунальної власності, про що зазначено у частині 2 статті 83 ЗК України.

Отже, принцип розмежування земель державної і комунальної власності відображено у положеннях ЗК України, який, зокрема, полягає у визнанні пріоритету належності земель у межах населеного пункту відповідній територіальній громаді. Тобто всі землі у межах населеного пункту вважаються такими, що із 01.01.2002 перебувають у комунальній власності, крім земель, належність яких державі або приватним власникам зафіксована у ЗК України.

Із 01.01.2013 набув чинності Закон № 5245-VI, за змістом пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» якого з дня набрання чинності цим Законом землями комунальної власності відповідних територіальних громад вважаються:

а) земельні ділянки, на яких розташовані будівлі, споруди, інші об'єкти нерухомого майна комунальної власності відповідної територіальної громади; які перебувають у постійному користуванні органів місцевого самоврядування, комунальних підприємств, установ, організацій;

б) всі інші землі, розташовані в межах відповідних населених пунктів, крім земельних ділянок приватної власності та земельних ділянок, зазначених у підпунктах «а» і «б» пункту 4 цього розділу.

Згідно з пунктом 5 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 5245-VI державна реєстрація права держави чи територіальної громади на земельні ділянки, зазначені у пунктах 3 і 4 цього розділу, здійснюється на підставі заяви органів, які згідно зі статтею 122 ЗК України передають земельні ділянки у власність або у користування, до якої додається витяг з Державного земельного кадастру про відповідну земельну ділянку.

Як передбачено у пункті 6 розділу II "Прикінцеві та перехідні положення" Закону № 5245-VI, «у разі якщо відомості про земельні ділянки, зазначені у пунктах 3 і 4 цього розділу, не внесені до Державного реєстру земель, надання дозволу на розроблення документації із землеустрою, що є підставою для державної реєстрації таких земельних ділянок, а також її затвердження здійснюються: у межах населених пунктів – сільськими, селищними, міськими радами; за межами населених пунктів – органами виконавчої влади, які відповідно до закону здійснюють розпорядження такими земельними ділянками».

За змістом пункту 9 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 5245-VI державна реєстрація речових прав на земельні ділянки державної та комунальної власності, зазначених у пунктах 3 і 4 цього розділу, здійснюється в порядку, встановленому законом.

Отже, беручи до уваги наведені положення Конституції України, ЗК України і пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 5245-VI, Харківська міська рада є власником спірної земельної ділянки, оскільки ця ділянка розташована

в межах населеного пункту – м. Харкова, а відсутність державної реєстрації речового права не впливає на обставини виникнення права комунальної власності на неї.

Цьому висновку відповідає також положення пункту 9 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 5245-VI: «державна реєстрація речових прав на земельні ділянки ... здійснюється в порядку, встановленому законом», що з урахуванням змісту пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 5245-VI лише визначає порядок державної реєстрації права, однак не змінює моменту, з якого земля вважається комунальною власністю відповідних територіальних громад в силу закону.

За таких підстав судова палата вважає, що правом власності на спірну земельну ділянку, розташовану в межах відповідного населеного пункту, міськрада наділена в силу закону, зокрема з уведенням 01.01.2002 у дію нового ЗК України. При цьому за змістом пунктів 1, 3, 7, 9 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 5245-VI державну реєстрацію речових прав на земельні ділянки державної та комунальної власності об'єктивно не можна було здійснити раніше, ніж із часу розмежування земель державної та комунальної власності, тобто до 01.01.2013. Водночас відсутність державної реєстрації речового права на спірну земельну ділянку після 01.01.2013 не впливає на обставини виникнення та наявності права комунальної власності на відповідну земельну ділянку. Наведене повністю спростовує твердження скаржника про те, що право комунальної власності на конкретну земельну ділянку в межах населеного пункту виникає з моменту державної реєстрації цього речового права.

У цій справі право комунальної власності підтверджено розташуванням спірної земельної ділянки у межах м. Харкова, чого не заперечували та не спростовували сторони справи. При цьому у цій конкретній справі доказом того, що спірна земельна ділянка перебуває саме у комунальній власності, є витяг із ДЗК від 05.08.2019, за змістом якого зазначена земельна ділянка перебуває у комунальній власності.

Ураховуючи те, що у спірних правовідносинах з уведенням у дію нового ЗК України Харківська міська рада, безспірно, є власником земельної ділянки, як власник цієї земельної ділянки, позивач має повноваження на захист свого права на землю (спірну земельну ділянку), тобто цивільного права, у разі його порушення, невизнання або оспорювання.

Положення глави 15, статей 120, 125 ЗК України, статті 1212 ЦК України дають підстави вважати, що до моменту оформлення власником об'єкта нерухомого майна права на земельну ділянку, на якій розташований цей об'єкт, ураховуючи принцип єдності юридичної долі земельної ділянки та розташованої на ній будівлі або споруди, особа яка придбала такий об'єкт стає фактичним користувачем цієї земельної ділянки, на якій такий об'єкт нерухомого майна розташований, а відносини з фактичного користування земельною ділянкою без оформлення прав на цю ділянку (без укладення договору оренди тощо) та недоотримання її власником доходів у виді орендної плати є за своїм змістом кондикційними.

Отже, фактичний користувач земельної ділянки, який без достатньої правової підстави за рахунок власника цієї ділянки зберіг (заощадив) у себе кошти, які мав

заплатити за користування нею, зобов'язаний повернути такі кошти власникові земельної ділянки на підставі положень частини 1 статті 1212 ЦК України.

Отже, із дня набуття права власності на об'єкт нерухомого майна ТОВ «Варіант-Технології» як власник такого майна стало фактичним користувачем спірної земельної ділянки, на якій розташований цей об'єкт, тому саме із цієї дати у відповідача виник обов'язок належно оформити правовідносини щодо користування земельною ділянкою (укласти відповідний договір та оформити речові права на земельну ділянку), а також обов'язок сплачувати за користування земельною ділянкою, на якій розташовано майно.

При цьому нездійснення державної реєстрації речового права на сформовану земельну ділянку за органом місцевого самоврядування у відповідності до положень статті 79-1 Земельного кодексу України не є підставою для звільнення набувача права власності на будівлю або споруду від обов'язку сплачувати за фактичне користування земельною ділянкою комунальної власності, на якій розташований такий об'єкт нерухомості.

Отже, суди попередніх інстанцій, установивши факт набуття відповідачем права власності на нерухоме майно, а також користування ТОВ "Варіант-Технології" у спірний період без достатніх на те правових підстав сформованою земельною ділянкою, на якій розташована ця нерухомість, дійшли правомірного висновку про обґрунтованість позовних вимог.

Детальніше з текстом постанови судової палати КГС ВС від 05.08.2022 у справі № 922/2060/20 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105612020>.

3. Щодо належного способу захисту прав органу місцевого самоврядування в разі порушення замовником будівництва зобов'язання про укладення договору про пайову участь у розвитку інфраструктури населеного пункту та сплати пайового внеску

У разі порушення зобов'язання замовником будівництва щодо участі у створенні й розвитку інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури населеного пункту в правовідносинах, які виникли до внесення змін у законодавство щодо скасування дії статті 40 Закону України "Про регулювання містобудівної діяльності", яка зобов'язувала замовника будівництва укласти відповідний договір, орган місцевого самоврядування вправі звертатися з позовом до замовника будівництва про стягнення безпідставно збережених грошових коштів на підставі статті 1212 ЦК України.

Звернення до суду з вимогою про визнання укладеним договором про пайову участь у розвитку інфраструктури населеного пункту в такому разі не є належним способом захисту права чи інтересу, що є самостійною підставою для відмови в позові

КГС ВС розглянув справу за позовом Департаменту економіки та комунального майна Харківської міської ради (далі – Департамент) до Товариства з обмеженою відповідальністю "Парковий-4" (далі – ТОВ "Парковий-4") про визнання укладеним договором про пайову участь у розвитку інфраструктури міста.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

З Декларації про готовність об'єкта до експлуатації, зареєстрованої Інспекцією ДАБК, вбачається, що ТОВ "Парковий-4" є замовником реконструкції нежитлових приміщень під житлові квартири по просп. Московському, 118 у м. Харкові.

ТОВ "Парковий-4" при реконструкції зазначених нежитлових приміщень не виконано встановлений статтею 40 Закону України "Про регулювання містобудівної діяльності" обов'язок щодо пайової участі у розвитку інфраструктури м. Харкова, у зв'язку з чим позивач, направив відповідачу лист – повідомлення від 11.09.2017 про необхідність звернутись до виконавчих органів міської ради для укладення договору про пайову участь у розвитку інфраструктури м. Харкова.

17.11.2017 позивач направив відповідачу пропозицію щодо розгляду та підписання договору про пайову участь у розвитку інфраструктури м. Харкова та додав до пропозиції два примірника зазначеного договору.

Відповіді на зазначені листи, підписаного договору або протоколу розбіжностей до нього від відповідача до департаменту не надходило.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що ТОВ "Парковий-4", безпідставно ухиляється від укладення договору про пайову участь у розвитку інфраструктури міста, обов'язковість якого передбачена статтею 40 Закону України "Про регулювання містобудівної діяльності" та Порядком пайової участі замовників у розвитку інфраструктури м. Харкова, затвердженим рішенням Виконавчого комітету Харківської міської ради від 09.11.2011 № 804 (в редакції, викладеній в рішенні Харківської міської ради від 22.05.2013 № 319) (далі – Порядок).

Ухвалюючи рішення про відмову в задоволенні позовних вимог, апеляційний суд виходив з того, що станом на час розгляду ним даної справи відсутнє положення закону, яке б зобов'язувало відповідача укласти з позивачем відповідний договір про пайову участь у розвитку інфраструктури міста Харкова, відтак суд не наділений повноваженнями щодо визнання укладеним договором, обов'язковість якого для відповідача законом не передбачена.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Позивач, звертаючись до суду з позовом про визнання укладеним договором про пайову участь у розвитку інфраструктури населеного пункту, фактично мав на меті захистити своє право шляхом зобов'язання замовника будівництва сплатити пайову участь у розвитку інфраструктури населеного пункту та у зв'язку із цим просить суд встановити права та обов'язки сторін за вказаним договором.

Разом з цим, КГС ВС констатував, що визнання судом договору про пайову участь у розвитку інфраструктури населеного пункту укладеним та встановлення цивільних прав та обов'язків сторін договору на майбутнє за відсутності на час розгляду справи норми статті 40 Закону України "Про регулювання містобудівної діяльності", яка зобов'язувала замовника будівництва об'єкта укласти вказаний договір, суперечитиме принципу правової визначеності та не дозволить суду захистити право сторони належним способом.

Відповідно до частини першої статті 649 ЦК України розбіжності, що виникли між сторонами при укладенні договору на підставі правового акта органу державної

влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування та в інших випадках, встановлених законом, вирішуються судом.

Зі змісту зазначених норм слідує, що судом розглядаються спори, що виникають при укладанні договорів, укладення яких є обов'язковим на підставі закону. При цьому день набрання чинності рішенням суду, яким вирішено питання щодо переддоговірного спору, вважається днем укладення відповідного договору, якщо рішенням суду не визначено інше.

Вирішивши такий спір, суд вказує в резолютивній частині рішення умови, на яких сторони зобов'язані укласти договір, з посиланням на поданий позивачем проект договору.

Тобто з моментом набрання чинності рішенням суду (укладенням договору) пов'язується початок дії договору, відбувається набуття сторонами договору цивільних прав та обов'язків, встановлюється відповідальність сторін – правовідносини фактично регулюються на майбутнє.

Однак з 01.01.2020 скасовано дію статті 40 Закону України "Про регулювання містобудівної діяльності", яка передбачала обов'язкове укладення договору.

Відтак, якщо на час здачі новозбудованого об'єкта до експлуатації або ухвалення судового рішення було скасовано норму статті закону, яка зобов'язувала укласти договір про участь у розвитку інфраструктури населеного пункту, то суд не має підстав для задоволення позову обраним позивачем способом, а саме зобов'язати укласти договір або визнати договір укладеним.

У зв'язку з припиненням правовідносин забудови земельної ділянки, визнання договору укладеним та встановленням прав та обов'язків сторін на майбутнє на підставі нормативного акта, який на момент прийняття апеляційним судом рішення було скасовано, не є законним та ефективним способом захисту, не відновлює право органу місцевого самоврядування на отримання коштів на розвиток інфраструктури до здачі об'єкта будівництва в експлуатацію.

При цьому, КГС ВС звернув увагу, що обов'язок звернутись до органу місцевого самоврядування із заявою про укладення договору пайової участі у розвитку інфраструктури відповідного населеного пункту законом покладено саме на замовника такого будівництва.

У зв'язку з відмовою забудовника від укладання договору про пайову участь у розвитку інфраструктури населеного пункту, в якому мали визначатись розрахунок величини пайової участі та графік сплати, права органу місцевого самоврядування на отримання коштів на розвиток інфраструктури населеного пункту є порушеними і в органу місцевого самоврядування виникає право вимагати стягнення коштів, обов'язок сплати яких був встановлений законом.

Отже, у зв'язку з порушенням замовником будівництва зобов'язання про укладення договору про пайову участь у розвитку інфраструктури населеного пункту та сплати пайового внеску у позивача виникає право вимагати стягнення коштів на підставі статті 1212 ЦК України, оскільки замовник будівництва без достатньої правової підстави за рахунок органу місцевого самоврядування зберіг

у себе кошти, які мав заплатити як пайовий внесок у розвиток інфраструктури населеного пункту, а отже, зобов'язаний повернути ці кошти.

За таких обставин, у разі порушення зобов'язання з боку замовника будівництва щодо участі у створенні і розвитку інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури населеного пункту у правовідносинах, які виникли до внесення змін у законодавство щодо скасування обов'язку замовника будівництва укласти відповідний договір, орган місцевого самоврядування вправі звертатись з позовом до замовника будівництва про стягнення безпідставно збережених грошових коштів. Саме такий спосіб захисту буде ефективним та призведе до поновлення порушеного права органу місцевого самоврядування.

Звернення до суду з вимогою про визнання укладеним договором про пайову участь у розвитку інфраструктури населеного пункту укладеним за встановлених судами фактичних обставин справи не є належним способом захисту права чи інтересу позивача, що є самостійною підставою для відмови в позові.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 27.07.2022 у справі № 922/3050/18 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105458964>.

4. Щодо помилкового застосування санкцій, передбачених абзацом третім частини другої статті 231 ГК України, за порушення виконання грошових зобов'язань

Застосування до боржника, який порушив господарське зобов'язання, санкції у вигляді штрафу, передбаченого абзацом третім частини другої статті 231 ГК України, можливе за сукупності умов: якщо інший розмір певного виду штрафних санкцій не передбачено договором або законом; якщо порушено господарське зобов'язання, в якому хоча б одна сторона є суб'єктом господарювання, що належить до державного сектору економіки; якщо допущено прострочення виконання негрошового зобов'язання, пов'язаного з обігом (поставкою) товарів, виконанням робіт, наданням послуг, із вартості яких і вираховується у відсотковому відношенні розмір штрафу.

Застосування положення абзацу третього частини другої статті 231 ГК України до грошових зобов'язань є помилковим.

Правовідношення, у якому замовник зобов'язаний оплатити надану послугу грошима, а виконавець має право вимагати від замовника відповідної оплати, є грошовим зобов'язанням

КГС ВС розглянув справу за позовом Приватного акціонерного товариства "Укргідроенерго" (далі – ПАТ "Укргідроенерго") до Приватного акціонерного товариства "Національна енергетична компанія "Укренерго" (далі – ПАТ "НЕК "Укренерго") про стягнення боргу в сумі 6 902 566, 18 грн, штрафних санкцій, 3% річних та "інфляційних втрат".

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

За заявою ПАТ "Укргідроенерго" останнє приєдналося до договору про врегулювання небалансів електричної енергії, яка була акцептована НЕК "Укренерго" 10.04.2019.

У повідомленні зазначено, що договір є публічним та укладається сторонами з урахуванням статті 634 ЦК України і розміщений на офіційному сайті ДП "НЕК "Укренерго".

Спірні правовідносини пов'язані із виконанням відповідачем зобов'язань за договором про врегулювання небалансів електричної енергії.

Матеріалами справи підтверджується виконання позивачем зобов'язань за договором, про що свідчать підписані відповідачем відповідні акти купівлі-продажу балансуєчої електричної енергії. Також, матеріалами справи підтверджується часткова оплата відповідачем вартості електричної енергії в загальному розмірі 5 380 817, 58 грн, про що свідчать відповідні платіжні доручення.

Встановивши порушення відповідачем умов договору щодо своєчасних розрахунків за придбану у жовтні – грудні 2020 року, січні – березні, травні 2021 року балансуєчу електроенергію та відсутність доказів погашення боргу суди попередніх інстанцій дійшли висновку, що позовні вимоги про стягнення заборгованості у сумі 1 521 748,60 грн. є обґрунтованими. Також суди дійшли висновку про обґрунтованість заявлених позовних вимог про стягнення з відповідача пені, штрафу, 3% річних та «інфляційних нарахувань» та вірність проведеного позивачем розрахунку таких нарахувань.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Відповідно до частини другої статті 231 ГК України у разі якщо порушено господарське зобов'язання, в якому хоча б одна сторона є суб'єктом господарювання, що належить до державного сектора економіки, або порушення пов'язане з виконанням державного контракту, або виконання зобов'язання фінансується за рахунок Державного бюджету України чи за рахунок державного кредиту, штрафні санкції застосовуються, якщо інше не передбачено законом чи договором, у таких розмірах:

- за порушення умов зобов'язання щодо якості (комплектності) товарів (робіт, послуг) стягується штраф у розмірі двадцяти відсотків вартості неякісних (некомплектних) товарів (робіт, послуг);

- за порушення строків виконання зобов'язання стягується пеня у розмірі 0,1 відсотка вартості товарів (робіт, послуг), з яких допущено прострочення виконання за кожний день прострочення, а за прострочення понад тридцять днів додатково стягується штраф у розмірі семи відсотків вказаної вартості.

Аналіз наведеної норми матеріального права дає підстави для висновку, що застосування до боржника, який порушив господарське зобов'язання, санкції у вигляді штрафу, передбаченого абзацом третім частини другої статті 231 ГК України, можливе за сукупності таких умов: якщо інший розмір певного виду штрафних санкцій не передбачено договором або законом; якщо порушено господарське зобов'язання, в якому хоча б одна сторона є суб'єктом господарювання, що належить до державного сектора економіки; якщо допущено прострочення виконання негрошового зобов'язання, пов'язаного з обігом (поставкою) товарів, виконанням робіт, наданням послуг, з вартості яких і вираховується у відсотковому відношенні розмір штрафу.

Ураховуючи викладене, висновок про те, що положення абзацу третього частини другої статті 231 ГК України застосовуються до грошових зобов'язань, є помилковим.

Господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених ГК України, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управлена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку (частина перша статті 173 ГК України).

Аналізуючи положення глави 47 ЦК України, можна зробити висновок, що грошовим зобов'язанням є зобов'язання, яке виражається в грошових одиницях України (грошовому еквіваленті в іноземній валюті), тобто будь-яке зобов'язання зі сплати коштів.

Відтак грошове зобов'язання – це таке правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана сплатити гроші на користь другої сторони (кредитора), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Виходячи з викладеного, грошовим слід вважати будь-яке зобов'язання, що складається, у тому числі, із правовідношення, в якому праву кредитора вимагати від боржника виконання певних дій відповідає кореспондуючий обов'язок боржника сплатити гроші на користь кредитора.

Таким чином, правовідношення, в якому замовник зобов'язаний оплатити надану послугу грошима, а виконавець має право вимагати від замовника відповідної оплати, є грошовим зобов'язанням.

Враховуючи, що між сторонами у справі, що розглядається, виникло грошове зобов'язання, рішення місцевого господарського суду та постанова суду апеляційної інстанції в частині стягнення з відповідача штрафу та частково пені на підставі абзацу третього частини другої статті 231 ГК України підлягає скасуванню з прийняттям у цій частині нового рішення про відмову в задоволенні позову.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 23.08.2022 у справі № 910/9375/21 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105909504>.

5. Щодо відмінностей між обставинами непереборної сили й істотною зміною обставин та строку виконання зобов'язань унаслідок форс-мажору чи інших обставин

Неповідомлення або несвоєчасне повідомлення про форс-мажорні обставини позбавляє сторону, яка порушила цей обов'язок, права посилатися на ці обставини як на підставу звільнення від відповідальності, якщо це передбачено договором (втрата стороною права посилання на форс-мажор).

Форс-мажор (стаття 617 ЦК України) та істотна зміна обставин (стаття 652 ЦК України) – це різні правові ситуації. На відміну від форс-мажору істотна зміна обставин не впливає на строк виконання зобов'язань (не змінює його) і не звільняє

сторону від відповідальності за невиконання, а дозволяє припинити таке виконання (розірвання договору) чи змінити умови такого виконання або умови договору в цілому (для досягнення балансу інтересів сторін, який був порушений через істотну зміну обставин).

Стаття 652 ЦК України може бути застосована в разі відсутності форс-мажору, але сторона договору має довести наявність усіх чотирьох умов, необхідних для внесення змін до договору за рішенням суду.

Продовження строку дії договору та строку виконання зобов'язань унаслідок форс-мажору чи інших обставин можливе, лише якщо сторони це прямо вказали в умовах договору або уклали додаткову угоду про це за взаємною згодою сторін уже після виникнення таких обставин (можливість чого передбачена в пункті 4 частини п'ятої статті 41 Закону "Про публічні закупівлі")

КГС ВС розглянув справу за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю "Захисні технології України" (далі – ТОВ "Захисні технології України") до Міністерства оборони України (далі – Міноборони) про внесення змін до договору.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

22.06.2020 Міноборони (замовник) та ТОВ "Захисні технології України" (постачальник) уклали договір про поставку для державних потреб матеріально-технічних засобів речової служби (за кошти Державного бюджету України) (далі – Договір), відповідно до умов якого, зокрема:

- сторони звільняються від відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язань за цим Договором у разі виникнення обставин непереборної сили, які не існували під час укладання Договору та виникли поза волею сторін (аварія, катастрофа, епідемія, епізоотія, війна тощо) (п.8.1);

- сторона, що не може виконувати зобов'язання за Договором унаслідок дії обставин непереборної сили, повинна не пізніше ніж протягом п'яти календарних днів з моменту їх виникнення повідомити про це іншу сторону у письмовій формі (п.8.2);

- доказом виникнення обставин непереборної сили та строку їх дії є відповідний документ – сертифікат, який видається Торгово-промисловою палатою України (далі – ТПП України) або регіональними Торгово-промисловими палатами (далі – регіональні ТПП) (п.8.3).

05.08.2020 ТОВ "Захисні технології України" видало наказ "Про призупинення роботи швейного цеху та оголошення простою" (дія якого продовжено наказами від 01.09.2020, 30.09.2020), у зв'язку із встановленням постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 22.03.2020 №211 (зі змінами та доповненнями) карантину на території України та відповідних обмежень, робота швейного цеху призупинена до 31.08.2020.

18.11.2020 Київська ТПП видала ТОВ "Захисні технології України" Сертифікат про форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили), відповідно до якого засвідчено щодо ТОВ "Захисні технології України" такі форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили): установлення карантину на усій території України. Вказані обставини непереборної сили тривали з 05.08.2020 по 31.10.2020

та унеможливили виконання позивачем зобов'язань за Договором протягом зазначеного терміну.

Листом від 01.12.2020 №151 ТОВ "Захисні технології України" повідомило Міноборони про те, що виконання Договору було ускладнене виникненням на підприємстві форс-мажорних обставин, що підтверджується Сертифікатом. Постачальник просив погодити внесення відповідних змін до Договору, викликаних обставинами непереборної сили, в частині продовження термінів поставки товару у кількості 1 500 шт. – до 10.11.2020, а також частково розірвати договір в частині поставки 1 750 одиниць товару.

17.12.2020 ТОВ "Захисні технології України" вдруге звернулося до Міноборони з листом, в якому повторно повідомило, що виконання Договору було ускладнено виникненням та дією на підприємстві форс-мажорних обставин, які тривали 86 діб та підтверджуються вищезгаданим Сертифікатом про форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили). Постачальник повідомив про часткове розірвання Договору, а саме, в частині поставки товару в кількості 1 750 шт.

Обидва листи залишені замовником без відповіді та задоволення.

21.12.2020 ТОВ "Захисні технології України" листом повідомило Міноборони про форс-мажорні обставини та про часткове розірвання Договору в частині поставки товару в кількості 1 750 шт. і, враховуючи зазначене у листах від 01.12.2020 №151, від 11.12.2020 №163 та від 17.12.2020 №168, повторно просив внести відповідні зміни у Договір щодо термінів та обсягів поставки продукції.

Міноборони не погодило внесення змін до Договору в частині строку та обсягів виконання зобов'язання з поставки продукції.

Відмовляючи в задоволенні позову, суд апеляційної інстанції зазначив, зокрема, що про виникнення обставин непереборної сили позивач повідомив відповідача листами від 14.08.2020; наказ про призупинення роботи швейного цеху та оголошення простою було видано 05.08.2020, відтак позивач не дотримався 5-денного строку повідомлення відповідача про виникнення обставин непереборної сили відповідно до п.8.2 Договору, що не було враховано судом першої інстанції.

Скаржник не погоджується з таким висновком і зазначає, що звернення до ТПП із заявою можливе лише після фактичного настання (порушення) терміну виконання зобов'язання за договором

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

КГС ВС звернув увагу на те, що потрібно розрізняти вчасне повідомлення сторони про виникнення форс-мажорних обставин (яке сторона має зробити у передбачений договором строк) від звернення до ТПП за отриманням сертифікату, яке є можливим лише після порушення виконання зобов'язання. Через це сертифікат ТПП може бути отриманий значно пізніше за дату, коли сторона з'ясувала неможливість виконання договору через вплив форс – мажорних обставин.

Саме ж повідомлення про форс-мажор має бути направлено іншій стороні якнайшвидше. Хоча й форс-мажорні обставини впливають, як правило, на одну сторону договору (виконавця), але вони мають негативні наслідки насамперед для іншої сторони договору, яка не отримує його належне виконання. Отже, своєчасне

повідомлення іншої сторони про настання форс-мажорних обставин спрямоване на захист прав та інтересів іншої сторони договору, яка буде розуміти, що не отримає вчасно товар (роботи, послуги) та, можливо, зможе зменшити негативні наслідки форс-мажору.

Позивач не надав жодних документів та доказів, чому повідомлення позивачем іншої сторони Договору (Міноборони) про наявність форс-мажорних обставин було зроблено із пропусченням 5-денного строку, встановленого Договором.

Водночас неповідомлення або несвоєчасне повідомлення про форс-мажорні обставини позбавляє сторону, яка порушила цей обов'язок, права посилатися на ці обставини як на підставу звільнення від відповідальності, якщо це передбачено договором (втрата стороною права посилання на форс-мажор).

Положення укладеного сторонами Договору прямо не передбачають юридичні наслідки того, що постачальник не повідомив замовника в строки, визначені Договором, про факт настання таких обставин (із посиланням на відповідний сертифікат ТПП чи без нього).

Про те, що сторона позбавляється права посилатися на форс-мажорні обставини через несвоєчасне повідомлення має бути прямо зазначено в договорі.

У зв'язку з цим відсутні підстави вважати, що порушення ТОВ "Захисні технології України" передбаченого Договором строку повідомлення Міноборони про настання форс-мажору означає автоматичну втрату товариством права посилатись на форс-мажор у відносинах з контрагентом.

ВС неодноразово зазначав, що одне лише передбачене законом віднесення введеного карантину до форс-мажорних обставин не свідчить про існування форс-мажору у конкретних правовідносинах сторін, де така обставина може стати форс-мажорною лише у випадку, якщо особа доведе, що конкретний обмежувальний захід, запроваджений в рамках карантину (надзвичайного стану, надзвичайної ситуації тощо), унеможлиблює виконання конкретного договору.

Для застосування форс-мажору (обставин непереборної сили) як умови звільнення від відповідальності судам необхідно встановити, які саме зобов'язання за Договором були порушені/невиконані та причину такого невиконання.

ВС погодився з висновками суду апеляційної інстанції про те, що оскільки позивач та відповідач уклали спірний Договір, коли карантин уже був запроваджений (22.06.2020), то ТОВ "Захисні технології України" могло та повинне було передбачити негативні наслідки, які можуть виникнути, пов'язані з цим, зокрема й можливість відпусток чи лікарняних своїх працівників.

Скаржник стверджує, що він посилався не на існування карантину в Україні як такого, а на конкретні визначені ним обставини, що у відповідний проміжок часу унеможливили виконання зобов'язань в частині постачання обладнання за Договором – простій підприємства, викликаний тим, що більшість швачок (7 із 8) взяли відпустку без збереження заробітної плати.

Накази про простій, ухвалені скаржником, не можуть вважатися доказами форс-мажорних обставин, оскільки це рішення ухвалив сам скаржник (постачальник продукції), воно не залежало від зовнішніх обставин, які були б невідомими на момент

укладення Договору. Скаржник, укладаючи Договір у період пандемії COVID-19, повинен був оцінити можливі ризики, зокрема, й можливість невиходу на роботу частини персоналу (через хворобу, відпустки тощо). Скаржник не довів, що він намагався вирішити проблеми з персоналом якимось способом (спробував найняти інших швачок, передати виконання замовлення іншій організації – субпідряднику).

Отже, Верховний Суд вважає правильними висновки суду апеляційної інстанції щодо того, що причини невиконання контракту не були викликані форс-мажорними обставинами.

Водночас якщо суд апеляційної інстанції встановив відсутність форс-мажорних обставин, то відповідні положення статті 617 ЦК України та Договору (пункти 8.1, 8.4) вже не підлягали застосуванню.

Стаття 652 ЦК України передбачає, що у разі істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору, договір може бути змінений або розірваний за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання. Зміна обставин є істотною, якщо вони змінилися настільки, що, якби сторони могли це передбачити, вони не уклали б договір або уклали б його на інших умовах.

Відповідно до частини другої статті 652 ЦК України, якщо сторони не досягли згоди щодо приведення договору у відповідність з обставинами, які істотно змінилися, або щодо його розірвання, договір може бути розірваний, а з підстав, встановлених частиною четвертою цієї статті – змінений за рішенням суду на вимогу заінтересованої сторони за наявності одночасно таких умов: 1) в момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане; 2) зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачності, які від неї вимагалися; 3) виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору; 4) із суті договору або звичаїв ділового обороту не впливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона.

Тобто на відміну від форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), які роблять неможливим виконання зобов'язання в принципі, істотна зміна обставин є оціночною категорією, яка полягає у розвитку договірної зобов'язання таким чином, що виконання зобов'язання для однієї зі сторін договору стає більш обтяженим, ускладненим, наприклад, у силу збільшення для сторони вартості виконуваного або зменшення цінності отриманого стороною виконання, чим суттєво змінюється рівновага договірних стосунків, призводячи до неможливості виконання зобов'язання.

На відміну від форс-мажору істотна зміна обставин не впливає на строк виконання зобов'язань (не змінює його) і не звільняє сторону від відповідальності за невиконання, а дозволяє припинити таке виконання (розірвання договору) чи змінити умови такого виконання або умови договору в цілому (для досягнення балансу інтересів сторін, який був порушений через істотну зміну обставин).

Відтак форс-мажор (стаття 617 ЦК України) та істотна зміна обставин (стаття 652 ЦК України) є різними правовими ситуаціями. Стаття 652 ЦК України

може бути застосована у випадку відсутності існування форс – мажору, але позивач має довести наявність всіх чотирьох умов, необхідних для внесення змін до договору за рішенням суду, чого скаржник не довів відповідно до висновків суду апеляційної інстанції.

Відповідно до пункту 4 частини п'ятої статті 41 Закону "Про публічні закупівлі" істотні умови договору про закупівлю не можуть змінюватися після його підписання до виконання зобов'язань сторонами в повному обсязі, крім випадків продовження строку дії договору про закупівлю та строку виконання зобов'язань щодо передачі товару, виконання робіт, надання послуг у разі виникнення документально підтверджених об'єктивних обставин, що спричинили таке продовження, у тому числі обставин непереборної сили, затримки фінансування витрат замовника, за умови що такі зміни не призведуть до збільшення суми, визначеної в договорі про закупівлю.

Вказана норма передбачає можливість внесення змін до договору про закупівлю (зміна істотних умов) у разі продовження строку дії договору та строку виконання зобов'язань, у тому числі у зв'язку з виникненням обставин непереборної сили. При цьому Закон "Про публічні закупівлі" не передбачає випадків обов'язкового продовження строку дії договору на вимогу однієї із сторін, в тому числі шляхом звернення до суду. Тому ВС дотримується висновку, що така зміна має відбуватись за волевиявленням обох сторін, а сама норма не надає одній зі сторін вимагати від іншої внесення змін до договору в судовому порядку.

Тобто продовження строку дії договору та строку виконання зобов'язань внаслідок форс-мажору чи інших обставин є можливим лише якщо сторони це прямо вказали в умовах договору, або уклали додаткову угоду про це за взаємною згодою сторін вже після виникнення таких обставин (можливість чого передбачена у пункті четвертому 4 частини п'ятої статті 41 Закону "Про публічні закупівлі").

У зв'язку з цим КГС ВС вважає правильними висновки суду апеляційної інстанції про відсутність підстав для внесення змін до Договору відповідно до пункту 4 частини п'ятої статті 41 Закону "Про публічні закупівлі" у сукупності з частинами першою, другою статті 652 ЦК України.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 31.08.2022 у справі № 910/15264/21 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106078967>.

6. Щодо правової природи договору транспортування природного газу та можливості застосування до нього спеціального шестимісячного строку позовної давності, передбаченого частиною п'ятою статті 315 ГК України

Договір транспортування природного газу є не договором перевезення вантажу, а договором, який передбачає надання трьох видів послуг. Його істотні умови визначені статтею 901 ЦК України та спеціальним законодавством – Законом "Про ринок природного газу", Кодексом газотранспортної системи, Типовим договором транспортування природного газу, затвердженим постановою НКРЕКП від 30.09.2015 № 2497.

Помилковим є застосування до договору транспортування природного газу спеціального шестимісячного строку позовної давності, передбаченого частиною п'ятою статті 315 ГК України, як до договору перевезення вантажу

ОП КГС ВС розглянула справу за позовом Акціонерного товариства “Укртрансгаз” (далі – АТ “Укртрансгаз”) до Приватного акціонерного товариства “Тернопільміськгаз” (далі – ПАТ “Тернопільміськгаз”) про стягнення основної заборгованості з оплати перевищення замовленої потужності, пені, 3 % річних і інфляційних втрат.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

19.09.2018 АТ “Укртрансгаз” (оператор) та ПАТ “Тернопільміськгаз” (замовник) уклали договір транспортування природного газу (далі – Договір), за умовами якого (в редакції додаткової угоди від 29.08.2019 № 1), зокрема: замовник має виконувати вимоги, визначені в Кодексі ГТС, подавати газ в точках входу та/або приймати газ у точках виходу в обсягах, встановлених цим договором, протягом погоджених термінів, а також оплачувати послуги на умовах, зазначених у договорі (пункт 2.5); у випадку, якщо розрахунковий обсяг використання потужності замовником, визначений оператором на підставі остаточної алокації, перевищує обсяг договірної потужності, замовник зобов'язаний здійснити оплату вартості перевищення договірної потужності за кожен день такого перевищення до двадцятого числа місяця, наступного за звітним, відповідно до звіту використання договірної потужності та з урахуванням раніше перерахованих коштів (пункт 8.4).

АТ “Укртрансгаз” та ПАТ “Тернопільміськгаз” 29.07.2019 уклали додаткову угоду № 1 до Договору, якою виклали розділи II-XII Договору в новій редакції. Однією зі змін, обумовлених укладенням додаткової угоди, є погодження сторонами можливості надання оператором замовнику доступу до потужності на період однієї газової доби. Додаткова угода вступає в силу з моменту підписання та поширює свою дію на відносини сторін з 01.05.2019 (на попередній період) і діє протягом всього строку дії Договору.

На виконання пункту 8.4 Договору АТ “Укртрансгаз” за результатами остаточної алокації відборів та подач ПАТ “Тернопільміськгаз” здійснило розрахунок вартості плати за перевищення потужності за період з травня до грудня 2019 року.

АТ “Укртрансгаз” через інформаційну платформу направило ПАТ “Тернопільміськгаз” рахунки на оплату за перевищення замовленої (договірної) потужності за травень – грудень 2019 року та звіти про використання замовленої потужності за цей період.

АТ «Укртрансгаз» направляло ПАТ “Тернопільміськгаз” акти наданих послуг (перевищення замовленої (договірної) потужності, які останнє підписало без зауважень.

Відповідач не здійснив своєчасної оплати рахунків за перевищення договірної потужності у травні - грудні 2019 року, чим порушив умови пунктів 2.5, 8.4. У зв'язку із простроченням виконання грошового зобов'язання позивачем на підставі пунктів 13.1, 13.5 Договору та статей 258, 536, частини другої статті 625 ЦК України, частини третьої статті 198, статті 232 ГК України нараховано відповідачу пеню, 3 % річних та інфляційні втрати.

Відмовляючи в задоволенні позову, апеляційний суд, зокрема, дійшов висновку, що оскільки за умовами Договору діяльність сторін підпадає під визначення перевезення вантажів, позивач є саме перевізником у розумінні положення частини п'ятої статті 315 ГК України. Ураховуючи пункт 8.4 Договору, строк оплати послуг, наданих у період з травня до грудня 2019 року, настав з 15.05.2019 до 15.01.2020, відповідно шестимісячний строк позовної давності для звернення позивача до суду з вимогою про стягнення заборгованості сплив з 15.11.2019 до 15.07.2020.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

ОП КГС ВС вважає помилковим зазначений висновок суду апеляційної інстанції з таких міркувань.

Відповідно до абзацу другого частини першої статті 32 Закону «Про ринок природного газу» (тут і далі застосовується в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) за договором транспортування природного газу оператор газотранспортної системи зобов'язується забезпечити замовнику послуги транспортування природного газу на період та умовах, визначених у договорі транспортування природного газу, а замовник зобов'язується сплатити оператору газотранспортної системи встановлену в договорі вартість послуг транспортування природного газу.

За приписами статті 901 ЦК України за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором.

Натомість відповідно до частини першої статті 307 ГК України за договором перевезення вантажу одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити ввірений їй другою стороною (вантажовідправником) вантаж до пункту призначення в установленій законодавством чи договором строк та видати його уповноваженій на одержання вантажу особі (вантажодержувачу), а вантажовідправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату.

Закон «Про ринок природного газу» та Кодекс ГТС визначають предмет договору транспортування як надання послуг, які можуть включати: надання доступу до потужності (розподіл потужності); послуги транспортування; послуги балансування.

Норми ЦК України та ГК України можуть застосовуватися до договору транспортування газу (як загальні норми) лише в частині, в якій вони не змінені спеціальним регулюванням, встановленим законодавством про ринок природного газу.

Отже, ОП КГС ВС дійшла до висновку, що договір транспортування природного газу є договором, який передбачає надання трьох видів послуг, а його істотні умови визначені статтею 901 ЦК України та спеціальним законодавством – Законом «Про ринок природного газу», Кодексом ГТС, Типовим договором транспортування природного газу, затверджений постановою Національної комісії, що здійснює

державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 30.09.2015 № 2497 (далі – Типовий договір).

За встановлених обставин справи ОП КГС ВС визнала передчасним висновок суду апеляційної інстанції щодо пропуску позивачем строку позовної давності. При цьому ОП КГС ВС зазначила, що апеляційний суд помилково застосував до спірних правовідносин спеціальний шестимісячний строк позовної давності, передбачений частиною п'ятою статті 315 ГК України.

За результатами перегляду справи в касаційному порядку ОП КГС ВС, відступила від висновків ВС, викладених у постановах від 16.07.2020 зі справи № 920/206/19, від 23.07.2020 зі справи № 920/180/19, від 08.12.2021 зі справи № 904/949/21, про те що договори транспортування природного газу за своєю правовою природою є договорами перевезення вантажу і до правовідносин за ними підлягають застосуванню положення статей 306, 307, 315 ГК України, оскільки зазначені договори за своєю правовою природою є договорами про надання послуг, виходячи зі спеціального регулювання, встановленого законодавством про ринок природного газу.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 15.07.2022 у справі № 921/184/21 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105278395>.

7. Щодо застосування положень постанови НКРЕКП “Про дії учасників ринку електричної енергії у період дії карантину та обмежувальних заходів, пов’язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)” від 08.04.2020 № 766 як спеціальних відносно положень ЦК України та ГК України стосовно нарахування пені та стягнення штрафу за порушення термінів розрахунку за послуги з передачі електричної енергії

Положення постанови Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, “Про дії учасників ринку електричної енергії у період дії карантину та обмежувальних заходів, пов’язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)” у відповідній редакції від 08.04.2020 № 766, якими тимчасово припинено застосування умов Типового договору про надання послуг з передачі електричної енергії в частині нарахування пені та стягнення штрафу за порушення термінів розрахунку за послуги з передачі електричної енергії і відповідно аналогічних умов усіх договорів, укладених на основі такого типового договору, підлягають обов’язковому виконанню учасниками ринку електричної енергії згідно зі статтею 6 Закону України “Про ринок електричної енергії”. Встановлені вказаною постановою правила діяли в період з 08.04.2020 до 26.01.2021

ОП КГС ВС розглянула справу за позовом Приватного акціонерного товариства “Національна енергетична компанія “Укренерго” (далі – НЕК “Укренерго”) до Товариства з обмеженою відповідальністю “Кіровоградська обласна енергопостачальна компанія” (далі – ТОВ Кіровоградська обласна ЕК”) про стягнення пені, штрафу та трьох процентів річних.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Між Державним підприємством “Національна енергетична компанія “Укренерго” (далі – ДП) та ТОВ “Кіровоградська обласна ЕК” укладено договір про надання послуг, згідно з пунктом 1.1 якого ДП (оператор системи передачі, далі – ОСП) зобов’язується надавати послугу з передачі електричної енергії (надалі – послуга) відповідно до умов цього договору, а ТОВ “Кіровоградська обласна ЕК” (користувач) зобов’язується здійснювати оплату за послугу відповідно до умов цього договору.

Внаслідок реорганізації шляхом перетворення ДП у приватне акціонерне товариство утворено НЕК “Укренерго” як акціонерне товариство, 100 відсотків акцій якого закріплюються в державній власності. НЕК “Укренерго” є правонаступником майна, усіх прав та обов’язків вказаного ДП.

За умовами пункту 6.7 договору про надання послуг у випадку порушення користувачем термінів розрахунку ОСП має право нарахувати пеню у розмірі 0,1% (але не більше подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який сплачується пеня) від суми простроченого платежу за кожен день прострочення. Пеня нараховується до повного виконання користувачем своїх зобов’язань. За прострочення зазначеного терміну понад 30 календарних днів додатково стягується штраф у розмірі 7% від суми простроченого платежу.

ТОВ “Кіровоградська обласна ЕК” повідомило НЕК “Укренерго” листами про плановий обсяг послуг за період серпень-грудень 2019 року, січень, лютий, квітень, серпень, листопад, грудень 2020 року, січень – березень 2021 року та здійснило оплату послуг з передачі електричної енергії відповідно до них.

Як зазначає НЕК “Укренерго”, всупереч умовам договору про надання послуг ТОВ “Кіровоградська обласна ЕК” оплатило послуги з простроченням, внаслідок чого НЕК “Укренерго” звернулося до суду з позовом про стягнення пені, штрафу і трьох процентів річних, нараховані виходячи із суми прострочених платежів за зазначений вище період.

Суди попередніх інстанцій відмовили в стягненні частини пені та штрафу, враховуючи положення постанови НКРЕКП від 08.04.2020 № 766 “Про дії учасників ринку електричної енергії у період дії карантину та обмежувальних заходів, пов’язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)” (далі – постанова від 08.04.2020 № 766), у зв’язку з чим у період з 08.04.2020 по 26.01.2021 (тобто до дати виключення з постанови від 08.04.2020 № 766 положень про обмеження нарахування пені та стягнення штрафу) ОСП, що виконує функцію адміністратора розрахунків, яким є НЕК «Укренерго», не міг застосовувати до електропостачальників, яким є ТОВ «Кіровоградська обласна ЕК», пеню та штраф за прострочення платежу.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Відповідно до договору про надання послуг НЕК «Укренерго» є ОСП, а ТОВ «Кіровоградська обласна ЕК» – користувачем системи передачі (далі – користувач системи).

Користувач системи та ОСП є учасниками ринку електричної енергії відповідно до пункту 96 частини першої статті 1 Закону України “Про ринок електричної енергії”.

Разом з тим стаття 6 Закону України «Про ринок електричної енергії» передбачає, що державне регулювання ринку електричної енергії здійснює Регулятор у межах повноважень, визначених цим Законом та іншими актами законодавства. До повноважень Регулятора на ринку електричної енергії належать, зокрема, затвердження типових та примірних договорів, визначених цим Законом. Регулятор має право, серед іншого, видавати обов'язкові для виконання учасниками ринку рішення.

Відповідно до частини першої статті 2 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» (далі – Закон про НКРЕКП) Регулятор здійснює державне регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання у сферах енергетики та комунальних послуг, зокрема у сфері енергетики щодо діяльності з виробництва, передачі, розподілу, постачання електричної енергії.

Згідно з абзацом третім частини п'ятої статті 14 Закону про НКРЕКП рішення Регулятора оформлюються постановами, крім рішень щодо усунення порушень, виявлених під час здійснення контролю, які оформлюються розпорядженнями. Рішення Регулятора підписуються Головою.

На реалізацію наданих законодавством повноважень постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі – НКРЕКП) від 14.03.2018 № 309 затверджено Кодекс системи передачі.

Відповідно до пункту 5.5 глави 5 розділу XI Кодексу системи передачі договір про надання послуг з передачі електричної енергії укладається за типовою формою, яка затверджується Регулятором.

Типова форма договору про надання послуг з передачі електричної енергії є додатком 6 до Кодексу системи передачі, отже, затверджена одночасно з цим Кодексом.

НКРЕКП затвердив типовий договір про надання послуг з передачі електричної енергії як додаток 6 до Кодексу системи передачі, в якому містяться, зокрема, положення стосовно нарахування пені та стягнення штрафу за порушення термінів розрахунку за послуги з передачі, а НЕК “Укренерго” та ТОВ “Кіровоградська обласна ЕК” уклали договір про надання послуг відповідно до змісту вказаного затвердженого типового договору, від якого вони не можуть відступати.

Разом з тим пунктом 1 постанови НКРЕКП від 08.04.2020 № 766 “Про дії учасників ринку електричної енергії у період дії карантину та обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)” (далі – постанова від 08.04.2020 № 766) на період дії карантину або обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), та протягом 30 днів з дня його відміни надано настанови ОСП (який виконує функцію адміністратора розрахунків) не застосовувати до електропостачальників заходи, передбачені підпунктами 1 – 6 пункту 1.7.2 глави 1.7 розділу I Правил ринку, затверджених постановою НКРЕКП від 14.03.2018 № 307 (далі – Правила ринку), та заходи, передбачені пунктом 5.7 Типового договору про надання послуг з передачі електричної енергії, що є додатком 6 до Кодексу системи передачі. Електропостачальники не набувають статусу “Дефолтний”.

Постановою НКРЕКП від 30.04.2020 № 905 пункт 1 постанови від 08.04.2020 № 766 замінено двома новими пунктами 1 та 2 такого змісту: 1. ОСП (який виконує функцію адміністратора розрахунків) не застосовувати до електропостачальників та операторів систем розподілу заходи, передбачені пунктом 1.7.5 глави 1.7 розділу I Правил ринку. Електропостачальники та оператори систем розподілу не набувають статусу “Дефолтний”. 2. ОСП (який виконує функцію адміністратора розрахунків) не застосовувати до електропостачальників заходи, передбачені пунктами 5.7 та 7.4 Типового договору (або пунктами, аналогічними за змістом в укладених сторонами договорах).

Постановою НКРЕКП від 27.01.2021 № 93 “Про внесення змін до постанови НКРЕКП від 08 квітня 2020 року № 766” (далі – постанова від 27.01.2021 № 93) виключено пункт 2 постанови від 08.04.2020 № 766.

Таким чином, 08.04.2020 НКРЕКП прийнято обов'язкове до виконання учасниками ринку рішення, оформлене постановою № 766, про незастосування ОСП до електропостачальників заходів, передбачених, зокрема, пунктом 5.7 Типового договору про надання послуг з передачі електричної енергії (аналогічним за змістом з яким є пункт 6.7 договору про надання послуг), тобто щодо нарахування пені та стягнення штрафу. Встановлені вказаною постановою правила діяли в період з 08.04.2020 до 26.01.2021.

За таких обставин НКРЕКП своєю постановою затвердила Кодекс системи передачі, додатком до якого є Типовий договір про надання послуг з передачі електричної енергії, від змісту якого сторони не можуть відступати, а пізніше своєю постановою заявила про тимчасове (починаючи з 08.04.2020) незастосування окремих положень вказаного типового договору та всіх договорів, укладених на його підставі, зокрема, про нарахування пені та стягнення штрафу, з подальшим поновленням застосування таких положень з 27.01.2021.

Водночас, як вже зазначалося, Верховний Суд у постанові від 25.01.2022 у справі № 911/782/21 дійшов висновку про те, що положення постанови від 08.04.2020 № 766 є спеціальними щодо правового регулювання спірних правовідносин у даній справі.

ОП КГС ВС вважає за необхідне уточнити висновок, викладений у постанові ВС від 25.01.2022 у справі № 911/782/21, і зазначити, що положення постанови від 08.04.2020 № 766, якими НКРЕКП в межах наданих повноважень, тимчасово припинила застосування умов Типового договору про надання послуг з передачі електричної енергії, затвердженого НКРЕКП, в частині нарахування пені та стягнення штрафу за порушення термінів розрахунку за послуги з передачі і відповідно аналогічних умов усіх договорів, укладених на основі такого типового договору, підлягають обов'язковому виконанню учасниками ринку електричної енергії відповідно до статті 6 Закону України “Про ринок електричної енергії”.

Постановою НКРЕКП від 27.01.2021 № 93 «Про внесення змін до постанови НКРЕКП від 08 квітня 2020 року № 766» виключено пункт 2 постанови від 08.04.2020 № 766, яким передбачалося незастосування ОСП до електропостачальників заходів, передбачених, зокрема, пунктом 5.7 Типового договору про надання послуг з передачі

електричної енергії (аналогічним за змістом з яким є пункт 6.7 договору про надання послуг), тобто заходів щодо нарахування пені та стягнення штрафу.

Таким чином, вказані положення пункту 2 постанови від 08.04.2020 № 766 не підлягають застосуванню починаючи з 27.01.2021, однак були чинним та діяли в період з моменту прийняття постанови від 08.04.2020 № 766 та до моменту їх виключення з вказаної постанови 27.01.2021, оскільки постанова НКРЕКП від 27.01.2021 № 93 не мала зворотної дії в часі, а лише виключала застосування положень пункту 2 постанови від 08.04.2020 № 766 на майбутнє.

ОП КГС ВС зазначила, що суди попередніх інстанцій правильно застосували положення постанови від 08.04.2020 № 766 щодо ненарахування пені та стягнення штрафу за порушення термінів розрахунку за послуги з передачі в період з 08.04.2020 по 26.01.2021.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 19.08.2022 у справі № 912/1941/21 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105837299>.

8. Щодо належного способу захисту права продавця частки у статутному капіталі товариства в разі несплати (неповної оплати) покупцем вартості придбаної частки, яка надалі відчужена третім особам

Такий спосіб захисту, як розірвання договору купівлі-продажу частки у статутному капіталі товариства, що вже виконаний продавцем, який передав товар (частку), і частково виконаний покупцем, який прийняв товар (частку), здійснив її часткову оплату (основну частину) і надалі відчужив її третім особам, не направлений на відновлення порушеного майнового права продавця, оскільки повернення товару відповідно до правил частини четвертої статті 694 ЦК України є неможливим у зв'язку з відсутністю товару (частки) у власності покупця та, відповідно, є неналежним способом захисту.

Способу захисту, який належним чином захистить право продавця на отримання коштів, відповідає позовна вимога про стягнення недоотриманих коштів

Судова палата для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів КГС ВС розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю "ВІП РЕНТ" (далі – ТОВ "ВІП РЕНТ"), Товариства з обмеженою відповідальністю "Династія В.В." (далі – ТОВ "Династія В.В.") про розірвання договору – купівлі продажу частки у статутному капіталі товариства, визнання недійсними рішень, оформлених протоколом загальних зборів та скасування реєстраційних дій.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Відповідно до статуту ТОВ "Династія В.В.", товариство мало статутний капітал у розмірі 11 000 000 грн. Внесок учасника товариства ОСОБА_1 становив 70% статутного капіталу товариства, внесок учасника товариства ПП "Корпорація Максимум" становив 30% статутного капіталу товариства.

02.11.2018 між ОСОБА_1 (продавець) та ТОВ "ВІП РЕНТ" (покупець) укладено договір купівлі – продажу частки у статутному капіталі ТОВ "Династія В.В.", відповідно до п. 1.1 якого продавець передає у власність покупця частку у статутному капіталі ТОВ "Династія В.В.", що становить 70% статутного капіталу товариства, а покупець приймає цю частку та сплачує за неї грошову суму у розмірі та порядку визначеному договором.

Актом приймання – передачі частки у статутному капіталі ТОВ "Династія В.В." від 02.11.2018 між ОСОБА_1 та ТОВ "ВІП РЕНТ" засвідчено факт передачі вказаної частки на виконання умов договору купівлі – продажу.

03.12.2018 ОСОБА_1 та ТОВ "ВІП РЕНТ" укладено додаткову угоду №1 до договору купівлі – продажу частки у статутному капіталі ТОВ "Династія В.В."

Відповідно до умов вказаної додаткової угоди сторони дійшли згоди внести зміни в основний договір, виклавши п. 4.1 договору в такій редакції "4.1 Сторони домовились, що ціна частки становить 1 155 000 (один мільйон сто п'ятдесят п'ять тисяч) грн"; п. 4.2 договору – " 4.2 Покупець зобов'язаний оплатити вартість частки протягом трьох місяців з дня укладення даного договору"; п. 4.3 – "4.3 Покупець має право здійснювати оплату вартості частки частинами, але повний розрахунок повинен бути здійснений не пізніше строку, що вказаний у п. 4.2 цього договору".

Відповідно до виписки з банківського рахунку ТОВ "ВІП РЕНТ" за період з 02.01.2018 по 21.01.2020 судами встановлено перерахування у грудні 2018 року 770 000 грн в рахунок оплати частки в статутному капіталі ТОВ "Династія В.В."

На підставі договорів купівлі – продажу від 23.04.2019 ТОВ "ВІП РЕНТ" відчужило покупцю ПП "Корпорація Максимум" 10% статутного капіталу ТОВ "Династія В.В." та покупцю ОСОБА_2 20 % статутного капіталу ТОВ "Династія В.В."

Рішеннями загальних зборів учасників ТОВ "Династія В.В." від 23.04.2019, які оформлені протоколом № 10, було затверджено продаж частини частки ТОВ "ВІП РЕНТ" в статутному капіталі ТОВ "Династія В.В." новим учасникам, затверджено вступ нових учасників, їх склад з новим розподілом часток, а також нову редакцію статуту.

Посилаючись на невиконання відповідачем ТОВ "ВІП РЕНТ" обов'язку щодо сплати позивачу вартості фактично переданої частки статутного капіталу товариства, позивач просив розірвати договір купівлі – продажу частки у статутному капіталі ТОВ "Династія В.В." від 02.11.2018 через порушення його істотних умов.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Відповідно до частини третьої статті 692 ЦК України у разі прострочення оплати товару продавець має право вимагати оплати товару та сплати процентів за користування чужими грошовими коштами.

Наведений припис не передбачає можливості продавця за своїм вибором вдатися до іншого способу захисту, зокрема не передбачає можливості розірвання договору в судовому порядку. Якщо порушення права продавця полягає в тому, що він не отримав грошових коштів від продавця, то способу захисту, який належним

чином захистить саме це право, відповідає позовна вимога про стягнення неотриманих коштів.

Натомість такий спосіб захисту як розірвання договору, що вже частково виконаний з боку продавця, який передав товар, і покупця, який прийняв товар і частково оплатив, не відповідає суті порушення договору, що полягає в несплаті грошових коштів. Така несплата (повна або часткова) може бути наслідком не навмисного порушення договору з боку покупця (який бажає збагатитися за рахунок затримки оплати), а добросовісної помилки покупця, наприклад, через існування розбіжностей між сторонами щодо суми, належної до сплати, щодо взаємних розрахунків між сторонами.

Крім того, такий спосіб захисту, як розірвання договору, може бути використаний продавцем не з метою відновлення його права на одержання грошових коштів, а з метою невинуватеного збагачення, якщо, наприклад, ринкова ціна на продане майно збільшилася, в тому числі завдяки його поліпшенню покупцем. Такі несправедливі наслідки можуть настати через невідповідність зазначеного способу захисту суті порушення права.

Виконання судового рішення про стягнення з покупця майна, одержаного ним за договором, розірваним судом, може бути складнішим, ніж виконання судового рішення про стягнення коштів. Зокрема, майно може бути вже відчуженим добросовісній третій особі, щодо якої рішення суду про повернення майна від покупця не матиме значення і від якої це майно не можна буде витребувати в іншому судовому процесі. Натомість застосування способу захисту, встановленого частиною третьою статті 692 ЦК України, призводить до повного поновлення порушеного права продавця.

У цій справі продавець передав, а покупець отримав товар (частку у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю), проте покупець здійснив тільки часткову її оплату, не виконав частину своїх грошових зобов'язань.

Порушення права продавця полягає в тому, що він не отримав частину грошових коштів від продавця.

Вимоги ОСОБА_1 про розірвання договору, визнання недійсним рішення загальних зборів учасників товариства щодо зміни складу учасників, скасування реєстраційних дій по суті спрямовані на повернення позивачці у власність частки у статутному капіталі ТОВ "Династія В.В.", відновлення у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань відомостей про ОСОБА_1 як учасника ТОВ "Династія В.В."

Такий спосіб захисту як розірвання договору купівлі – продажу частки у статутному капіталі товариства, що вже виконаний з боку продавця, який передав товар (частку), і частково виконаний з боку покупця, який прийняв товар (частку), здійснив її часткову оплату (основну частину) і в подальшому відчужив її третім особам, не направлений на відновлення порушеного майнового права продавця, оскільки повернення товару відповідно до правил частини четвертої статті 694 ЦК України є неможливим у зв'язку з відсутністю товару (частки) у власності покупця та, відповідно, є неналежним способом захисту.

Способу захисту, який належним чином захистить право продавця на отримання коштів, відповідає позовна вимога про стягнення недоотриманих коштів.

Ураховуючи викладене, судова палата КГС ВС погодилася з висновками судів попередніх інстанцій, що обраний позивачем спосіб захисту не направлений на відновлення порушеного права і позовна вимога про розірвання договору не підлягає задоволенню оскільки є неналежним способом захисту.

Детальніше з текстом постанови судової палати КГС ВС від 06.06.2022 у справі № 902/66/20 можна ознайомитись за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105069579>.

9. Щодо неможливості застосування такого заходу забезпечення позову, як заборона вчинення реєстраційних дій шляхом зупинення дії наказу Міністерства юстиції України, у спорі про оскарження такого наказу

У спорі про скасування наказу Міністерства юстиції України, виданого за наслідками розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції, щодо реєстраційної дії (відмови у її вчиненні) відповідно як до Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань", так і до Закону України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень" вжиття такого заходу забезпечення позову, як зупинення дії наказу Міністерства юстиції України, не допускається, оскільки цей захід не належить до вичерпного переліку видів заходів забезпечення позову згідно із частиною першою статті 137 ГПК України, а також прямо не передбачений ні процесуальним законом, ні іншим законом України (міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України), як цього вимагають положення пункту 10 частини першої статті 137 ГПК України.

У спорі про скасування наказу Міністерства юстиції України не допускається вжиття судом заходу забезпечення позову з таким формулюванням: "заборона вчинення реєстраційних дій шляхом зупинення дії відповідного наказу"

ОП КГС ВС розглянула справу за позовом Сільськогосподарського виробничого кооперативу "Новоселицький" (далі – СВК "Новоселицький") до Міністерства юстиції України про скасування наказу.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Наказом Міністерства юстиції України скаргу від 15.02.2021 ОСОБА_1, ОСОБА_2 та ОСОБА_3 задоволено частково (пункт 1); скасовано в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань (далі – ЄДР) реєстраційну дію від 12.02.2021 "Державна реєстрація змін до відомостей про юридичну особу", проведеною державним реєстратором Виконавчого комітету Ржищівської міської ради щодо Позивача (пункт 2); тимчасово заблоковано державному реєстратору Виконавчого комітету Ржищівської міської ради доступ до ЄДР строком на 2 (два) місяці (пункт 3); у частині вимог щодо скасування

реєстраційної дії від 10.04.2019 "Державна реєстрація змін до відомостей про юридичну особу", проведеної державним реєстратором Комунального підприємства "Реєстрація плюс", відмовлено у зв'язку з тим, що закінчився встановлений законом строк подання скарги (пункт 4); виконання пункту 2 Наказу покладено на Офіс протидії рейдерству (пункт 5); виконання пункту 3 наказу покладено на Державне підприємство "Національні інформаційні системи" (пункт 6).

19.03.2021 СВК "Новоселицький" подав позов про скасування наказу Міністерства юстиції України про часткове задоволення скарги ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3 від 15.02.2021 (далі – Наказ).

19.03.2021 позивач подав заяву про забезпечення позову у цій справі шляхом: зупинення дії Наказу до вирішення справи по суті; заборони відповідачу та/або його структурним підрозділам, до вирішення справи по суті вчиняти будь-які дії щодо виконання Наказу, зокрема шляхом внесення відповідних записів про скасування реєстраційних дій до ЄДР, в тому числі шляхом:

а) заборони відповідачу (його структурним підрозділам, департаментам) скасовувати реєстраційні дії від 12.02.2021 та від 10.04.2019 у ЄДР;

б) заборони Державному підприємству "Національні інформаційні системи" тимчасово блокувати доступ до ЄДР та/або здійснювати анулювання доступу до цього реєстру державним реєстраторам.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Суди також встановили, що позивач поряд з іншими вимогами про забезпечення позову у цій справі заявив вимогу про зупинення дії оспорюваного Наказу відповідача, яку суди задовольнили.

За змістом частини першої статті 137 ГПК України серед перелічених цією статтею заходів забезпечення позову відсутній такий захід як зупинення дії наказу Міністерства юстиції України та/або зупинення дії оскаржуваного/заперечуваного акта.

Водночас, положеннями пункту 10 частини першої статті 137 ГПК України встановлено, що позов забезпечується іншими заходами у випадках, передбачених законами, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Отже, за змістом статті 137 ГПК України (положення частини першої якої містять вичерпний перелік заходів забезпечення позову), якщо сторона просить вжити захід забезпечення позову, що прямо не передбачений цим процесуальним законом (статтею 137 ГПК України), суд на вимогу учасника справи може вжити такий захід забезпечення, що визначений іншим нормативним актом – законами, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

При цьому не допускається вжиття судом заходу забезпечення позову, який хоча і відповідає змісту позовних вимог, предмету спору, є необхідним з урахуванням розумності, обґрунтованості та адекватності вимог заявника щодо забезпечення позову, однак не передбачений ні процесуальним законом, ні іншим Законом України (міжнародним договором, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України).

Тобто визначений частиною першою статті 137 ГПК України (в редакції, чинній з 08.02.2020) вичерпний перелік видів заходів забезпечення позову може доповнюватися виключно за рахунок певних заходів забезпечення позову, прямо передбачених Законами України або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Натомість припис пункту 2 частини першої статті 28 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань", яким, зокрема, керувались суди, вживаючи у цій справі такий захід забезпечення позову як зупинення дії Наказу, визначає, що однією з підстав для відмови у державній реєстрації є відомості у Єдиному державному реєстрі про судові рішення щодо заборони проведення реєстраційної дії.

Отже, заборона вчинення реєстраційних дій є одним із заходів забезпечення позову, який передбачений, зокрема, Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань".

Частиною першою статті 25 Закону України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень" передбачено, що проведення реєстраційних дій (щодо реєстрації прав/обтяжень прав) зупиняється, зокрема на підставі судового рішення про заборону вчинення реєстраційних дій, що набрало законної сили.

При цьому згідно із частиною другою цієї статті Закону судові рішення або заява власника об'єкта нерухомого майна про заборону вчинення реєстраційних дій реєструється у Державному реєстрі прав.

Відповідно до частини третьої статті 25 Закону України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень" Державний реєстратор приймає рішення про відновлення реєстраційних дій на підставі судового рішення про скасування судового рішення, що було підставою для прийняття рішення про зупинення проведення реєстраційних дій та/або судового рішення про скасування заборони вчинення реєстраційних дій, або на підставі заяви власника об'єкта нерухомого майна про відкликання власної заяви про заборону вчинення реєстраційних дій, зареєстрованих у Державному реєстрі прав.

У зв'язку з викладеним ОП КГС ВС дійшла висновку, що у спорі про скасування наказу Міністерства юстиції України, прийнятого за наслідками розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції – щодо реєстраційної дії (відмови у її вчиненні) відповідно як до Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань", так і до Закону України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень", вжиття такого заходу забезпечення позову як зупинення дії наказу Міністерства юстиції України не допускається, оскільки цей захід не належить до вичерпного переліку видів заходів забезпечення позову згідно із частиною першою статті 137 ГПК України: прямо не передбачений ні процесуальним законом, ні іншим Законом України (міжнародним договором, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України), як цього вимагають положення пункту 10 частини першої статті 137 ГПК України.

Дійшовши цього висновку та врахувавши встановлені судами обставини щодо скасування Наказом відповідача в ЄДР реєстраційної дії щодо позивача (внесення змін щодо керівника та змін до складу членів – учасників позивача тощо), ОП КГС ВС погодилася з рішенням в частині заборони відповідачу (та/або його структурним підрозділам тощо) вчиняти будь-які дії щодо виконання Наказу, в тому числі шляхом заборони відповідачу скасовувати реєстраційну дію, окрім проведення скасування реєстраційних дій, що здійснюється на підставі рішення суду.

Вжиття судом заходу забезпечення позову – зупинення дії Наказу – хоча і узгоджується з предметом та змістом позовних вимог у спірних правовідносинах, однак не відповідає наведеним положенням Закону.

У зв'язку з викладеним ОП КГС ВС не вбачає підстав для відступу від аналогічної правової позиції ВС, викладеної у постановках від 13.01.2021 у справі № 910/9855/20 та від 30.09.2021 у справі № 910/7451/21 щодо застосування положень статей 136, 137 ГПК України – неможливості застосування заходів забезпечення позову, зокрема, шляхом зупинення дії наказу Міністерства юстиції України у спорі щодо оскарження такого наказу.

Суд також не вбачає підстав для відступу від правової позиції ВС, викладеної в постановках від 11.11.2020 у справі № 910/13709/19, від 21.10.2021 у справі № 910/20007/20, від 22.10.2021 у справі № 910/4314/21, від 22.10.2021 у справі № 910/1056/21, які були наведені колегією суддів в ухвалі від 10.12.2021 про передачу цієї справи разом із касаційною скаргою на розгляд ВС у складі суддів ОП КГС ВС на противагу правовій позиції в постановках від 13.01.2021 у справі № 910/9855/20 та від 30.09.2021 у справі № 910/7451/21.

Поряд з викладеним ОП КГС ВС вважає за необхідне додати, що у спорі про скасування наказу Міністерства юстиції України не допускається вжиття судом заходу забезпечення позову з таким формулюванням: "заборона вчинення реєстраційних дій шляхом зупинення дії відповідного наказу", про допустимість вжиття якого як одного із заходів забезпечення позову зазначила колегія суддів в ухвалі від 10.12.2021 про передачу цієї справи разом із касаційною скаргою на розгляд Верховного Суду у складі суддів ОП КГС ВС, пославшись на висновки Верховного Суду в постанові від 11.11.2020 у справі № 910/13709/19.

Суд виходить з того, що такий захід забезпечення позову як заборона вчинення реєстраційних дій шляхом зупинення дії оскаржуваного наказу Міністерства юстиції України вміщує в собі два заходи забезпечення позову, що тотожні за своїм змістовним навантаженням та цілям (один з яких не передбачений ні процесуальним законом, ні іншим Законом України, ні міжнародним договором, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України). А тому наведене формулювання заходу забезпечення позову ускладнює його сприйняття та застосування через зайвий елемент – тотожний захід забезпечення позову, тоді як встановлена законом заборона вчинення реєстраційних дій є зрозумілим, самодостатнім та передбаченим законом заходом забезпечення позову у спорі про скасування наказу Міністерства юстиції України. Крім того, формулювання заходу забезпечення позову "заборона вчинення

реєстраційних дій шляхом зупинення дії відповідного наказу" також не відповідає жодному з передбачених законом заходів забезпечення позову.

Дійшовши цього висновку, ОП КГС ВС зазначила, що відсутні підстави для задоволення заяви позивача про застосування заходів до забезпечення позову у цій справі в частині вимог про зупинення дії цього Наказу.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 15.07.2022 у справі № 910/4445/21 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105636953/>.

10. Щодо корпоративних прав акціонера банку на належні йому акції в разі зарахування банку до категорії неплатоспроможних та запровадження процедури ліквідації банку

Зарахування банку до категорії неплатоспроможних та запровадження процедури ліквідації банку не має наслідком припинення права власності акціонера на належні йому акції. Під час здійснення ліквідаційної процедури банку акціонер не позбавляється права власності на акції банку, а з огляду на статтю 319 ЦК України та статтю 46 Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" лише обмежується на певний період у праві на управління банком

ОП КГС ВС розглянула справу за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю "Промислова інноваційна компанія" (далі – ТОВ "Промислова інноваційна компанія") до Національного банку України (далі – НБУ) за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору на стороні відповідача Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (далі – ФГВФО) про відшкодування шкоди завданої йому, як акціонеру Публічного акціонерного товариства "Радикал Банк" (далі – ПАТ "Радикал Банк"), шляхом незаконного позбавлення корпоративних прав у результаті прийняття неправомірного рішення – постанови Правління НБУ "Про віднесення ПАТ "Радикал Банк" до неплатоспроможних".

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

09.07.2015 Правлінням Національного банку України була прийнята постанова № 452/БТ "Про віднесення Публічного акціонерного товариства "Радикал Банк" до неплатоспроможних", на підставі якої виконавчою дирекцією Фонду гарантування вкладів фізичних осіб було прийняте рішення № 130 від 09.07.2015 "Про запровадження тимчасової адміністрації ПАТ "Радикал Банк", згідно з яким з 10.07.2015 в банку запроваджено тимчасову адміністрацію та призначено уповноважену особу Фонду на тимчасову адміністрацію в ПАТ "Радикал Банк".

Відповідно до постанови Правління НБУ № 769 від 09.11.2015 "Про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію Публічного акціонерного товариства "Радикал Банк" виконавчою дирекцією Фонду гарантування вкладів фізичних осіб прийнято рішення № 203 від 09.11.2015 "Про початок процедури ліквідації Публічного акціонерного товариства "Радикал Банк" та делегування повноважень ліквідатора банку".

Фондом гарантування вкладів фізичних осіб 25.10.2017 було прийнято рішення про продовження процедури ліквідації ПАТ "Радикал Банк" строком на один рік до 09.11.2018 включно.

Постановою Окружного адміністративного суду міста Києва від 29.03.2016 у справі № 826/24203/15 за позовом ТОВ "Промислова інноваційна компанія" та ОСОБА_2, яка набрала законної сили, визнана протиправною та скасована постанова Правління Національного банку України № 452/БТ від 09.07.2015 "Про віднесення Публічного акціонерного товариства "Радикал Банк" до неплатоспроможних". При цьому Окружний адміністративний суд міста Києва виходив з відсутності підстав, передбачених чинним законодавством, для прийняття рішення про віднесення банку до неплатоспроможних.

Позовна заява обґрунтована тим, що у результаті прийняття відповідачем неправомірного рішення – постанови Правління НБУ "Про віднесення ПАТ "Радикал Банк" до неплатоспроможних", позивачу як акціонеру ПАТ "Радикал Банк" було завдано шкоду у вигляді позбавлення корпоративних прав, якими позивач володів станом на дату прийняття відповідачем вказаної постанови.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Статті 1173, 1174 ЦК України є спеціальними і передбачають певні особливості, характерні для розгляду справ про деліктну відповідальність органів державної влади та посадових осіб, які відмінні від загальних правил деліктної відповідальності.

Зокрема, цими правовими нормами передбачено, що для застосування відповідальності органів державної влади, їх посадових або службових осіб наявність їх вини не є обов'язковою. Втім, цими нормами не заперечується обов'язковість наявності інших елементів складу цивільного правопорушення, які є обов'язковими для доказування у спорах про стягнення збитків.

Так, необхідною підставою для притягнення органу державної влади та її посадових осіб до відповідальності у вигляді стягнення шкоди є наявність трьох умов: неправомірні дії цього органу (посадової особи), наявність шкоди та причинний зв'язок між неправомірними діями і заподіяною шкодою.

Відповідно до частини першої статті 2 Закону України "Про Національний банк України" Національний банк України є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, цим Законом та іншими законами України.

ОП КГС ВС погоджується з висновками судів першої та апеляційної інстанцій про застосування до спірних правовідносин норм статті 1173 ЦК України.

У спірних правовідносинах, при зверненні з позовом про стягнення з Національного банку України збитків, ТОВ "Промислова інноваційна компанія" повинно довести належними, допустимими та достовірними доказами протиправність (неправомірність) поведінки Національного банку України як заподіювача збитків, наявність збитків та їх розмір, а також причинний зв'язок між протиправною поведінкою та збитками, що виражається в тому, що збитки мають виступати об'єктивним наслідком поведінки відповідача.

Під час розгляду справи судами встановлено, що станом на 09.07.2015 ТОВ "Промислова інноваційна компанія" володіло акціями ПАТ "Радикал Банк" у кількості 85200 шт., що становило 71 % статутного капіталу товариства.

Корпоративні права ТОВ "Промислова інноваційна компанія", посвідчені акціями ПАТ "Радикал Банк", є майном (майновими правами).

За змістом приписів глави 82 ЦК України для деліктних зобов'язань, які виникають із заподіяння шкоди майну, характерним, є зокрема, зменшення майна потерпілого.

Статтею 319 ЦК України визначено, що власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд. Діяльність власника може бути обмежена чи припинена або власника може бути зобов'язано допустити до користування його майном інших осіб лише у випадках і в порядку, встановлених законом.

Наслідком віднесення банку до категорії неплатоспроможних є початок виведення ФГВФО неплатоспроможного банку з ринку і призначення тимчасової адміністрації (стаття 34 Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб").

На виконання постанови Правління НБУ "Про віднесення ПАТ "Радикал Банк" до неплатоспроможних" було запроваджено тимчасову адміністрацію та розпочато процедуру ліквідації банку.

У справі, що розглядається, станом на дату подання позову та прийняття оскаржуваної постанови апеляційного суду, процедура ліквідації ПАТ "Радикал Банк" триває.

Задоволення вимог кредиторів здійснюється у процедурі ліквідації банку, в рамках якої ФГВФО визначає суму заборгованості кожному кредиторі та відносить вимоги до певної черги погашення, складає реєстр акцептованих вимог кредиторів (стаття 49 Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб"), формує ліквідаційну масу банку (стаття 50 Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб"), реалізує майно банку (стаття 51 Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб"), здійснює задоволення вимог кредиторів (стаття 52 Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб").

Відповідно до пункту 1 частини другої статті 46 Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" з дня початку процедури ліквідації банку припиняються всі повноваження органів управління банку.

Згідно з частиною другою статті 104 ЦК України юридична особа є такою, що припинилася, з дня внесення до Єдиного державного реєстру запису про її припинення.

Виходячи з аналізу наведених норм, віднесення банку до категорії неплатоспроможних та запровадження процедури ліквідації банку не має наслідком припинення права власності акціонера на належні йому акції. Під час здійснення ліквідаційної процедури банку, акціонер не позбавляється права власності на акції банку, а в силу статті 319 ЦК України та статті 46 Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" лише обмежується на певний період у праві на управління банком.

При цьому ОП КГС ВС зазначила, що суди першої та апеляційної інстанцій неправильно застосували наведені вище норми, а відтак, дійшли помилкових

висновків, що механізм виведення неплатоспроможного банку з ринку, який введено НБУ постановою відносно ПАТ "Радикал банк", саме позбавив, а не обмежив акціонерів банку у їх корпоративних правах.

Зі змісту оскаржуваних судових рішень вбачається, що судами не було встановлено прямого причинно – наслідкового зв'язку між винесеною постановою Правління НБУ "Про віднесення ПАТ "Радикал Банк" до категорії неплатоспроможних", яку надалі було скасовано, та шкодою, якої, як зазначає позивач, він зазнав.

При цьому висновок суду першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, про те, що прийняття відповідачем постанови "Про віднесення ПАТ "Радикал Банк" до категорії неплатоспроможних" мало своїм наслідком запровадження процедур тимчасової адміністрації та ліквідації ПАТ "Радикал Банк" і призвело до позбавлення ТОВ "Промислова інвестиційна компанія" корпоративних прав, посвідчених акціями ПАТ "Радикал Банк" не свідчить про встановлення судами безпосереднього (прямого) причинно – наслідкового зв'язку між постановою Правління НБУ та шкодою, про яку зазначає позивач.

Отже, необхідною підставою для притягнення органу державної влади (у даному випадку НБУ) до відповідальності у вигляді стягнення шкоди є факти неправомірних дій цього державного органу, наявність шкоди та причинний зв'язок між неправомірними діями і заподіяною шкодою.

Відсутність хоча б одного з цих елементів виключає відповідальність за заподіяну шкоду.

Таким чином, враховуючи відсутність причинно – наслідкового зв'язку між постановою Правління НБУ та шкодою, якої, як зазначав позивач, він зазнав у зв'язку з позбавленням його корпоративних прав (що не відповідає вимогам закону), ОП КГС ВС дійшла висновку про відсутність усіх елементів складу правопорушення НБУ для застосування такої міри деліктної відповідальності, як відшкодування шкоди.

Враховуючи викладене у цій постанові, ОП КГС ВС не вбачає підстав для відступлення від висновку КГС ВС, викладеного у постанові від 28.02.2018 у справі № 910/13134/17, про те, що незалежно від здійснення процедури ліквідації банку, позивач продовжує бути його акціонером, права власності на акції якого позбавлено не було, а лише обмежено право позивача як акціонера на управління банком в силу частини сьомої статті 319 ЦК України та пункту 1 частини другої статті 46 Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб".

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 19.08.2022 у справі № 910/9095/18 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106175525>.

11. Щодо вимоги про визнання неправомірними дій стосовно нарахування додаткової плати за скид стічних вод як неналежного способу захисту права позивача

Позовна вимога про визнання неправомірними дій щодо нарахування додаткової плати за скид стічних вод не може бути самостійним предметом розгляду в господарському суді, оскільки насправді є вимогою про встановлення судом факту, що має юридичне значення.

Встановлення таких обставин, як правомірність і правильність здійснених відповідачем нарахувань, може бути предметом доказування при вирішенні та розгляді спору про право, зокрема про стягнення плати за скид стічних вод до систем централізованого водовідведення при порушенні вимог щодо якості й режиму їх скидання; про припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення (у разі припинення надання послуг), тощо.

Плата за скид стічних вод із понаднормативним забрудненням є грошовим зобов'язанням, що виникає на підставі договору та визначених законодавчих приписів, а не оперативно-господарською санкцією

ОП КГС ВС розглянула справу за позовом Приватного акціонерного товариства «Агроресурс» (далі – Товариство) до Рівненського обласного виробничого комунального підприємства водопровідно-каналізаційного господарства «Рівнеоблводоканал» (далі – Підприємство) про визнання неправомірними дій щодо нарахування додаткової плати за скид стічних вод понаднормативним забрудненням.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Представники відповідача в присутності представника Товариства на вул. Нижньодворецька, 35, м. Рівне, відібрали пробу стічної води № 7, про що складено акти № 150 та № 3.

За результатами проведеного аналізу відібраної води Підприємство провело розрахунок величини плати за перевищення допустимих концентрацій (ДК) за такими забруднюючими речовинами, як: азот амонійний, завислі речовини, сульфати, залізо; розрахувало грошову суму плати за скид понаднормових забруднень.

Товариство, посилаючись на те, що акти № 150 та № 3, лист-повідомлення про перевищення ДК забруднюючих речовин від 13.04.2021 № 1270 оформлені з грубими порушеннями національних стандартів при відбиранні проб стічних вод та їх дослідженні і, відповідно, не є належними доказами перевищення показників забруднення стічних вод, звернулось з позовом у цій справі.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Оцінюючи належність обраного позивачем способу захисту, суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що заявлений у справі позов фактично містить у собі вимогу про встановлення судом факту, що має юридичне значення (встановлення факту відсутності в абонента обов'язку здійснювати плату за скид стічних вод) та не стосується захисту права цивільного.

Звертаючись до суду з вимогою про визнання неправомірними дій щодо нарахування додаткової плати за скид стічних вод, позивач прагне досягти правової визначеності, тобто прагне підтвердження відсутності у Підприємства права на одержання від Товариства додаткової плати за скид стічних вод з понаднормативним забрудненням.

Заявлена позивачем у цій справі вимога не може самостійно розглядатися в окремій справі. Встановлення таких обставин, як правомірність та правильність здійснених відповідачем нарахувань, може бути предметом доказування при вирішенні та розгляді спору про право, зокрема: про стягнення плати за скид стічних вод

до систем централізованого водовідведення при порушенні вимог щодо якості і режиму їх скидання; про припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення (у випадку припинення надання послуг), тощо.

З огляду на викладене ОП КГС ВС визнала обґрунтованим висновок суду апеляційної інстанції про неможливість розгляду таких вимог у господарському суді та про закриття провадження в цій справі на підставі пункту 1 частини першої статті 231 ГПК України.

Відповідно до цієї норми господарський суд закриває провадження у справі, якщо спір не підлягає вирішенню в порядку господарського судочинства. Тобто провадження у справі підлягає закриттю, якщо при її розгляді буде встановлена невідомість справи господарському суду (стаття 20 ГПК України).

Також ОП КГС ВС погодилася з висновком апеляційного господарського суду про те, що спори про визнання неправомірними дій щодо нарахування додаткової плати за скид стічних вод відповідно до виставлених рахунків не можуть бути розглянуті й у порядку іншого (ніж господарське) судочинства.

Водночас ОП КГС ВС враховує правову позицію, викладену в постанові ОП КГС ВС від 18.01.2019 у справі № 920/730/16, в якій Суд дійшов висновку, що плата за скид стічних вод з понаднормативним забрудненням є грошовим зобов'язанням, що виникає на підставі договору та визначених законодавчих приписів, а не оперативно – господарською санкцією.

За таких обставин через відмінність від згаданого висновку ОП КГС ВС від 18.01.2019 у справі № 920/730/16 не є актуальною правовою позицією висновок, викладений у постанові ВС від 29.07.2019 зі справи № 904/9169/17, щодо правової природи плати за скид понаднормативних забруднень стічних вод (як оперативно-господарської санкції), з урахуванням якого було зроблено і відповідний висновок щодо способу захисту прав.

За результатами перегляду справи в касаційному порядку ОП КГС ВС, відступила від висновку, викладеного в постанові ВС у від 30.11.2021 зі справи № 916/3319/20, позаяк такий висновок зроблений без урахування тієї обставини, що заявлений у справі позов (визнання незаконними дій щодо нарахування плати за скид понаднормативних стічних вод) фактично містить у собі вимогу про встановлення судом факту, що має юридичне значення, і не може бути самостійним предметом судового розгляду.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 15.07.2022 у справі № 918/662/21 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105278394>.

12. Щодо порядку одночасного (спільного) розгляду заяв ініціюючих кредиторів про відкриття провадження у справі про банкрутство, що надійшли до проведення підготовчого засідання

Ініціюючий кредитор, який першим подав заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство до дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, у разі обґрунтованості такої заяви має легітимні

очікування щодо призначення арбітражного керуючого, який зазначений у його заяві, а також щодо того, що в ухвалі про відкриття провадження у справі про банкрутство будуть зазначені його кредиторські вимоги з визначенням їх розміру.

Одночасний розгляд заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство, передбачений частиною четвертою статті 39 КУзПБ, полягає в тому, що якщо до проведення підготовчого засідання до господарського суду від різних кредиторів надійшло декілька заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство щодо того самого боржника, господарський суд у підготовчому засіданні розглядає заяву, яка надійшла першою, і лише після встановлення необґрунтованості (необхідності повернення без розгляду) першої заяви розглядає по суті наступні заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство.

Оскільки заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство, подані пізніше, не підлягають розгляду по суті в підготовчому засіданні у зв'язку з обґрунтованістю раніше поданої заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство, а також оскільки такі заяви відповідно до частини першої статті 38 КУзПБ не можуть бути повернуті без розгляду, з урахуванням того, що у вказаних заявах зазначаються, на виконання вимог абзацу першого частини третьої статті 34 КУзПБ, відомості про розмір вимог кредитора до боржника, для дотримання приписів частини другої статті 47 КУзПБ, слід призначати до розгляду у попередньому засіданні грошові вимоги кредиторів до боржника, що містяться в приєднаних до матеріалів справи заявах про відкриття провадження у справі про банкрутство, які надійшли пізніше

Судова палата для розгляду справ про банкрутство КГС ВС розглянула справу за заявою Товариства з обмеженою відповідальністю "Ерідіус" (далі – ТОВ "Ерідіус") до Публічного акціонерного товариства "Алчевський металургійний комбінат" (далі – ПАТ "Алчевський металургійний комбінат") про банкрутство.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Ухвалою Господарського суду Луганської області від 14.05.2021 прийнято до розгляду заяву ТОВ "Ерідіус" про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ "Алчевський металургійний комбінат".

Ухвалою Господарського суду Луганської області від 21.05.2021 заяву від 19.05.2021 MARGIT HOLDINGS LIMITED (Компанія Маргіт Холдінгс Лімітед) про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ "Алчевський металургійний комбінат" приєднано для одночасного розгляду із заявою ТОВ "Ерідіус" про відкриття провадження у цій справі про банкрутство ПАТ "Алчевський металургійний комбінат".

Ухвалою Господарського суду Луганської області від 21.05.2021, залишеною без змін постановою суду апеляційної інстанції, заяву від 20.05.2021 MARGIT HOLDINGS LIMITED про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ "Алчевський металургійний комбінат" приєднано для одночасного розгляду із заявою ТОВ "Ерідіус" про відкриття провадження у цій справі про банкрутство ПАТ "Алчевський металургійний комбінат".

21.05.2021 на адресу Господарського суду Луганської області від арбітражного керуючого Нестеренка О. А. надійшла заява на участь у справі про банкрутство з додатками.

Фактичні обставини, які встановлені судами попередніх інстанцій, свідчать про те, що у цій справі до дня проведення підготовчого засідання надійшло 3 заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ "Алчевський металургійний комбінат" (одна заява ТОВ "Ерідіус", яка надійшла до суду 14.05.2021, та дві заяви MARGIT HOLDINGS LIMITED, які надійшли до суду 19.05.2021 та 20.05.2021).

До Верховного Суду від MARGIT HOLDINGS LIMITED (скаржник) надійшла касаційна скарга у якій скаржник просив суд скасувати постанову суду апеляційної інстанції повністю, скасувати ухвалу суду першої інстанції в частині призначення до розгляду в попередньому засіданні суду грошових вимог кредитора – компанії MARGIT HOLDINGS LIMITED до боржника, що міститься в приєднаній до матеріалів справи заяві від 19.05.2021, а також від 20.05.2021 та прийняти в цій частині нове рішення про визнання грошових вимог компанії MARGIT HOLDINGS LIMITED. Крім того, скаржник просив скасувати ухвалу суду першої інстанції в частині призначення розпорядником майна арбітражного керуючого Нестеренко О. А. та прийняти в цій частині нове рішення про призначення розпорядником майна Публічного акціонерного товариства "Алчевський металургійний комбінат" Демчана О. І.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

З аналізу положень КУзПБ вбачається те, що існує певна неузгодженість в порядку розгляду заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство, що надійшли до дати проведення підготовчого засідання від декількох кредиторів боржника.

Зокрема, якщо виходити з частини п'ятої статті 38 КУзПБ, господарський суд у підготовчому засіданні розглядає заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство, яка надійшла раніше (першою) і лише після встановлення її необґрунтованості переходить до розгляду наступної заяви.

На противагу зазначеному, приписи частини четвертої статті 39 КУзПБ визначають те, що заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство, які подані двома і більше кредиторами боржника, повинні розглядатися одночасно у підготовчому засіданні.

Така неузгодженість створює труднощі щодо застосування приписів п. 2-1 Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ, якими визначено процес призначення, за пропозицією ініціюючого кредитора, арбітражного керуючого для виконання обов'язків розпорядника майна боржника.

Аналіз приписів пункту 2-1 Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ дозволяє стверджувати, що ініціюючий кредитор, який першим подав заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство до дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, у разі обґрунтованості такої заяви, має легітимні очікування щодо призначення арбітражного керуючого, який зазначений у його заяві.

Враховуючи приписи абзацу першого частини третьої статті 34, частини восьмої статті 39 КУзПБ, можна стверджувати, що ініціюючий кредитор, який першим подав заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство, у разі обґрунтованості такої заяви, має легітимні очікування щодо того, що в ухвалі про відкриття провадження у справі про банкрутство будуть зазначені його кредиторські вимоги з визначенням у такій ухвалі їх розміру.

За таких обставин, оскільки ТОВ "Ерідіус" першим подало заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ "Алчевський металургійний комбінат", то у разі обґрунтованості такої заяви і відповідності її вимогам статті 34 КУзПБ, ТОВ "Ерідіус" має легітимні очікування щодо того, що в ухвалі про відкриття провадження у справі про банкрутство будуть зазначені кредиторські вимоги ТОВ "Ерідіус" з визначенням їх розміру та буде призначено арбітражного керуючого для виконання обов'язків розпорядника майна боржника, який був запропонований ТОВ "Ерідіус" у заяві про відкриття провадження у справі про банкрутство.

Наведене є свідченням правомірності призначення арбітражного керуючого Нестеренко О. А. розпорядником майна у справі про банкрутство ПАТ "Алчевський металургійний комбінат", оскільки ТОВ "Ерідіус" надано пропозицію щодо кандидатури арбітражного керуючого для виконання повноважень розпорядника майна боржника – ПАТ "Алчевський металургійний комбінат" та додало до заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство заяву арбітражного керуючого Нестеренко О. А., оформлену відповідно до вимог, встановлених частини третьої статті 28 КУзПБ, в якій зазначено про згоду Нестеренко О. А. на призначення розпорядником майна ПАТ "Алчевський металургійний комбінат".

Слід наголосити, що в ухвалі про відкриття провадження у справі про банкрутство передбачено визнання вимог лише ініціюючого кредитора, розгляд та визнання вимог всіх інших кредиторів, що звернулися до господарського суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах строку, передбаченого частиною першою статті 45 КУзПБ, відбувається у попередньому засіданні.

Заяви MARGIT HOLDINGS LIMITED про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ "Алчевський металургійний комбінат" підлягали до розгляду по суті у підготовчому засіданні у тому випадку, коли заява ТОВ "Ерідіус" була б визнана судом необґрунтованою та підлягала поверненню без розгляду, що прямо узгоджується з положеннями частини п'ятої статті 38 Кодексу України з процедур банкрутства.

Одночасний розгляд заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство, який передбачений частиною четвертою статті 39 КУзПБ полягає у тому, що у разі коли до проведення підготовчого засідання до господарського суду від різних кредиторів надійшло декілька заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство щодо одного і того боржника, господарський суд у підготовчому засіданні розглядає заяву, яка надійшла першою, і лише після встановлення необґрунтованості (необхідності повернення без розгляду) першої заяви розглядає по суті наступні заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство.

Наведене свідчить про те, що приписи частини п'ятої статті 38, частини четвертої статті 39 КУзПБ визначають порядок дій господарського суду у підготовчому засіданні на розгляді якого перебувають декілька заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство щодо одного і того боржника, що надійшли від різних кредиторів за умови, коли одна з заяв (яка подана першою) повертається без розгляду.

В ухвалі Господарського суду Луганської області від 21.05.2021 у цій справі заяву ТОВ "Ерідіус" про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ "Алчевський металургійний комбінат" було визнано обґрунтованою та не повернуто без розгляду, що у відповідності до частини п'ятої статті 38, частини четвертої статті 39 КУзПБ не передбачало розгляду по суті у підготовчому засіданні заяв MARGIT HOLDINGS LIMITED про відкриття провадження у справі про банкрутство.

Приписи статті 38 КУзПБ не визначають у якості підстави повернення заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство обставину обґрунтованості раніше поданої заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство до заяв, які подані пізніше.

Судова палата для розгляду справ про банкрутство КГС ВС дотримується висновку, що оскільки заяви MARGIT HOLDINGS LIMITED про відкриття провадження у справі про банкрутство не підлягали розгляду по суті у підготовчому засіданні у зв'язку з обґрунтованістю заяви ТОВ "Ерідіус", а також у відповідності до частини першої статті 38 КУзПБ не могли бути повернуті без розгляду, з урахуванням того, що у вказаних заявах було зазначено, на виконання вимог абзацу першого частини третьої статті 34 КУзПБ, відомості про розмір вимог кредитора до боржника, суди попередніх інстанцій правомірно та з дотриманням приписів частини другої статті 47 КУзПБ, призначили до розгляду у попередньому засіданні грошові вимоги кредитора – компанії MARGIT HOLDINGS LIMITED до боржника, що містяться в приєднаних до матеріалів справи заяві від 19.05.2021, а також від 20.05.2021.

Детальніше з текстом постанови судової палати КГС ВС від 06.07.2022 у справі № 913/288/21 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105458876>.

13. Щодо можливості застосування за аналогією закону солідарної відповідальності, передбаченої статтею 95 Закону про банкрутство, без здійснення судової процедури банкрутства за встановлених обставин порушення вимог законодавства під час добровільної ліквідації юридичної особи

Спеціальними нормами статті 34 КУзПБ аналогічно статті 95 Закону про банкрутство визначено можливість застосування у справах про банкрутство інституту солідарної відповідальності як інструменту доктрини *lifting the corporate veil* ("підняття корпоративної вуалі").

Застосування норм Закону про банкрутство, як і положень КУзПБ, що регулюють умови та порядок покладення солідарної відповідальності на відповідних осіб, є можливим виключно під час здійснення щодо боржника судової процедури

банкрутства (відкриття провадження у справі про банкрутство) та розгляду відповідних заяв кредиторів у межах такої справи. Аналогія закону в таких правовідносинах не застосовується.

В разі встановлення судами факту поведінки керівника (ліквідатора) боржника, яка була спрямована на ухилення від погашення кредиторської заборгованості та полягала в порушенні встановлених нормами ЦК України порядку й процедури добровільної ліквідації за рішенням власника, порушене право кредитора підлягає судовому захисту.

Якщо ліквідація юридичної особи за рішенням власника відбулася з порушенням вимог частини третьої статті 110 ЦК України, частини першої статті 95 Закону про банкрутство, що призвело до порушення прав та інтересів кредитора, майнові вимоги якого внаслідок таких дій залишилися незадоволеними, то належним способом захисту прав та інтересів цього кредитора буде звернення до господарського суду з позовом про скасування запису в ЄДР (рішення реєстратора) про припинення цієї юридичної особи з підстав порушення порядку та процедури її ліквідації.

Якщо суд адміністративної юрисдикції розглянув справу за позовом такого кредитора про визнання протиправним і скасування запису про припинення боржника з підстав порушення порядку його ліквідації, а за результатом розгляду спору ухвалено судові рішення про відмову в позові (що набрало законної сили), то вказані обставини унеможливають згідно з вимогами пункту 2 частини першої статті 175 ГПК України звернення до господарського суду з аналогічним позовом із тих же підстав.

У такому разі суд має керуватися тим, що кредитор, майнові вимоги якого залишилися незадоволеними внаслідок припинення боржника, яке відбулось із порушенням порядку і процедури його добровільної ліквідації, не позбавлений права звернутися до господарського суду з позовом про відшкодування збитків особами, які приймали рішення та здійснювали ліквідацію такої юридичної особи – боржника.

Водночас такі вимоги кредитора підлягають розгляду з дослідженням судом визначених загальними нормами права (ЦК України) підстав щодо відшкодування позадоговірної шкоди, тобто встановлення наявності складу цивільного правопорушення

Судова палата для розгляду справ про банкрутство КГС ВС розглянула справу за позовом Акціонерного товариства "УкрСиббанк" (далі – АТ "УкрСиббанк") до ОСОБА_1 (голови ліквідаційної комісії Товариства з обмеженою відповідальністю "Промоптторг"), Товариства з обмеженою відповідальністю "Новотекс-М" (ТОВ – "Новотекс-М") про солідарне стягнення заборгованості.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Позовні вимоги обґрунтовано тим, що рішенням загальних зборів учасників ТОВ "Промоптторг" (засновником і єдиним учасником якого є ТОВ "Новотекс-М") від 14.11.2016 вирішено: припинити ТОВ "Промоптторг" шляхом його ліквідації у добровільному порядку, у зв'язку з нездійсненням протягом останніх декількох років господарської діяльності, відсутністю боргів, у тому числі податкових, недоцільністю подальшого здійснення господарської діяльності; уповноважити

ліквідатора товариства ОСОБА_1 організувати виконання прийнятих на цих загальних зборах учасників товариства рішень; призначити ліквідатором товариства директора товариств; наділити ліквідатора повноваженнями керівника (директора) товариства відповідно до установчих документів товариства і чинного законодавства України та визначити, що рішення в ліквідаційній процедурі приймаються ліквідатором одноособово з усіх питань; затвердити порядок проведення ліквідаційної процедури товариства протягом двох місяців з дати офіційного оприлюднення відомостей щодо припинення товариства з наведеним переліком заходів.

Однак, таке рішення прийнято всупереч частини першої статті 95 Закону про банкрутство, оскільки у ліквідованого товариства на той час була наявна кредитна заборгованість перед АТ «Укрсиббанк» і невиконане рішення Господарського суду міста Києва від 19.07.2016 у справі № 910/8301/16, не здійснено заходів щодо задоволення вимог кредитора АТ «Укрсиббанк», а саме не направлено відповідну заяву до суду про порушення справи про банкрутство ТОВ «Промоптторг», чим порушено порядок його ліквідації; тому відповідачі несуть солідарну відповідальність перед позивачем за незадоволення його вимог.

Позов заявлений з посиланням на частину першу статті 543 ЦК України та статтю 95 Закону про банкрутство (чинного станом на дату виникнення спірних правовідносин).

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Предметом касаційного дослідження була перевірка правомірності застосування судом апеляційної інстанції за аналогією закону солідарної відповідальності власника, керівника та голови ліквідаційної комісії боржника в порядку статті 95 Закону про банкрутство без здійснення судової процедури банкрутства, однак за встановлених обставин порушення вимог законодавства під час добровільної ліквідації юридичної особи.

У справах про банкрутство можливість застосування солідарної відповідальності була передбачена статтею 95 Закону про банкрутство, що втратив чинність з введенням в дію з 21.10.2019 КУзПБ.

Поряд з цим, чинний КУзПБ, аналогічно Закону про банкрутство, передбачає використання інституту солідарної відповідальності як інструменту доктрини "lifting the corporate veil" ("підняття корпоративної вуалі").

Відмінністю правового регулювання таких правовідносин вказаними нормативними актами є те, що норми КУзПБ передбачають можливість покладення відповідальності боржника перед кредиторами на його керівника, у той час, коли положеннями Закону про банкрутство було визначено ширший суб'єктний склад носіїв такого обов'язку, оскільки окрім керівника, до таких осіб було віднесено власника майна боржника (уповноважену ним особу) та голову ліквідаційної комісії (ліквідатора). Також вказаний Закон не містив положень про відповідальність за незвернення боржника до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі у разі загрози неплатоспроможності.

Судова палата наголошує, що підставою для солідарної відповідальності власника, керівника, голови ліквідаційної комісії боржника в порядку статті 95

Закону про банкрутство (чинного станом на дату виникнення спірних правовідносин – припинення ТОВ "Промоптторг") є виключно недотримання обов'язку ліквідатора (ліквідаційної комісії) щодо звернення до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство юридичної особи (боржника щодо якого прийнято рішення про ліквідацію), якщо вартості її майна недостатньо для задоволення вимог кредиторів.

У справі, що переглядається, судом апеляційної інстанції встановлено недотримання порядку проведення ліквідаційної процедури ТОВ "Промоптторг" за рішенням його засновника.

Так, на відміну від загальних правових норм, застосування спеціальних норм законодавства про банкрутство можливо лише при наявності відкритого провадження у справі про банкрутство боржника, коли боржник перебуває в особливому правовому режимі. Виняток становить можливість застосування положень КУзПБ, що регулюють позасудові процедури, зокрема санацію боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство.

Таким чином, застосування норм Закону про банкрутство, як і положень КУзПБ, що регулюють умови та порядок покладення солідарної відповідальності на відповідних осіб, є можливим виключно під час здійснення щодо боржника судової процедури банкрутства (відкриття провадження у справі про банкрутство) та розгляду відповідних заяв кредиторів у межах такої справи.

У цій справі судами попередніх інстанцій встановлено, що судова процедура банкрутства ТОВ "Промоптторг" не здійснювалась, що свідчить про відсутність правових підстав для застосування до спірних правовідносин положень статті 95 Закону України про банкрутство (чинного станом на дату припинення ТОВ "Промоптторг").

Натомість, суд апеляційної інстанції, ухвалюючи оскаржувану постанову, наведеного не врахував та дійшов помилкового висновку про можливість застосування за аналогією закону солідарної відповідальності власника та керівника (ліквідатора) ТОВ "Промоптторг" в порядку статті 95 Закону про банкрутство без здійснення судової процедури банкрутства боржника.

Разом з тим, судова палата зауважує на правомірності висновку апеляційного господарського суду щодо необхідності захисту порушеного права кредитора, враховуючи встановлений цим судом факт такої поведінки керівника (ліквідатора) боржника, яка спрямована на ухилення від погашення кредиторської заборгованості та полягає у порушенні порядку та процедури добровільної ліквідації за рішенням власника, ураховуючи недотримання вимог ЦК України та не звернення з відповідною заявою про порушення провадження у справі про банкрутство, всупереч вимог частини першої статті 95 Закону про банкрутство.

Як зазначено вище, у зв'язку з тим, що судова процедура банкрутства ТОВ "Промоптторг" не здійснювалась, правові підстави для застосування до спірних правовідносин солідарної відповідальності в порядку статті 95 Закону про банкрутство відсутні.

Отже, подання кредитором після припинення боржника (без здійснення судової процедури його банкрутства) позову про стягнення заборгованості (незадоволених

вимог) з власника та керівника (ліквідатора) такого боржника, як притягнення цих осіб до солідарної відповідальності в порядку статті 95 Закону про банкрутство, не є законним та ефективним способом захисту.

Судова палата вважає, якщо ліквідація юридичної особи за рішенням власника відбулася із порушенням вимог частини третьої статті 110 ЦК України, частини першої статті 95 Закону про банкрутство, що призвело до порушення прав та інтересів кредитора, майнові вимоги якого внаслідок таких дій залишились незадоволеними, то належним способом захисту прав та інтересів цього кредитора буде звернення до господарського суду із позовом про скасування запису в ЄДР (рішення реєстратора) про припинення цієї юридичної особи з підстав порушення порядку та процедури її ліквідації.

Водночас, у цій справі судами встановлено обставини розгляду Житомирським окружним адміністративним судом справи № 806/2505/17 за позовом АТ "УкрСиббанк" до сектору державної реєстрації Лугинської РДА, приватного нотаріуса, третьої особи – ТОВ "Промоптторг" про визнання протиправним та скасування запису про припинення ТОВ "Промоптторг" з підстав порушення порядку його ліквідації.

За результатом розгляду вказаної справи № 806/2505/17 адміністративним судом ухвалено постанову від 22.11.2017, що набрала законної сили, про відмову у задоволенні позовних вимог АТ "УкрСиббанк" про визнання протиправним та скасування запису про припинення ТОВ "Промоптторг" з підстав порушення порядку його ліквідації.

З урахуванням пункту 2 частини першої статті 175 ГПК України та обставин (щодо розгляду по суті адміністративним судом спору про визнання протиправним та скасування запису про припинення боржника), судова палата враховує неможливість захисту, у даному випадку, порушеного права кредитора шляхом звернення до господарського суду з аналогічних підстав із позовом про скасування запису в ЄДР про припинення боржника.

У такому разі (неможливості з наведених підстав розгляду господарським судом спору про скасування запису в ЄДР (рішення реєстратора) про припинення юридичної особи – боржника), суд має виходити з того, що кредитор, майнові вимоги якого залишились незадоволеними внаслідок припинення боржника, яке відбулось із порушенням порядку і процедури його добровільної ліквідації, не позбавлений права звернутись до суду із позовом про відшкодування збитків особами, які приймали рішення та здійснювали ліквідацію такої юридичної особи – боржника.

При цьому такі вимоги підлягають розгляду із дослідженням судом визначених загальними нормами права (ЦК України) підстав щодо відшкодування позадоговірної шкоди та без посилання на спеціальні положення нормативних актів у сфері банкрутства.

Відповідно до частин першої, другої статті 1190 ЦК України особи, спільними діями або бездіяльністю яких було завдано шкоди, несуть солідарну відповідальність перед потерпілим. За заявою потерпілого суд може визначити відповідальність осіб, які спільно завдали шкоди, у частці відповідно до ступеня їхньої вини.

Ураховуючи наведене та встановлені апеляційним судом обставини, судова палата зауважує, що для правильного вирішення спору у цій справі обов'язковим є оцінка та дослідження судами факту:

1) наявності завданої кредитору шкоди, що може полягати у сумі непогашеної заборгованості боржника, яка виникла у зв'язку із невиконанням ТОВ "Промоптторг" своїх зобов'язань за Кредитним договором, та підтверджена судовим рішенням у справі № 910/8301/16;

2) наявності протиправної поведінки відповідача 2 (власника майна боржника) та відповідача 1 (керівника та ліквідатора боржника) у здійсненні ліквідації юридичної особи за рішенням власника (відповідача 2 в особі відповідача 1) із порушенням вимог частини третьої статті 110 ЦК України, частини першої статті 95 Закону про банкрутство, а також за встановлених апеляційним судом обставин їх обізнаності у наявності судового рішення у справі № 910/8301/16, однак ухилення відповідача 1 при проведенні ліквідації юридичної особи від виконання цього рішення суду та вчинення ним в період ліквідації юридичної особи активних дій, спрямованих на його скасування;

3) наявності причинного зв'язку між шкодою та протиправною поведінкою заподіювачів, що може полягати у тому, що вказані дії відповідачів призвели до неможливості погашення заборгованості боржника, підтвердженої судовим рішенням у справі №910/8301/16, оскільки внесення запису про припинення юридичної особи унеможливорює існування у неї правоздатності, яка могла б забезпечити можливість виконання вказаного судового рішення;

4) наявності та ступеня вини кожного із відповідачів окремо, при цьому враховуючи факт того, що рішення про припинення юридичної особи шляхом ліквідації в добровільному порядку було прийняте відповідачем 2 в особі відповідача 1.

З огляду на викладене, судова палата вважає, що суди апеляційної та першої інстанцій невірно здійснили правову кваліфікацію спірних правовідносин, не з'ясували можливості належного та ефективного захисту порушеного права кредитора за встановлених обставин, не дослідили та не надали належну правову оцінку вказаним обставинам щодо наявності в діях відповідачів складу цивільного правопорушення, тобто підстав їх цивільно-правової відповідальності, тому судові рішення у справі не можна вважати законними та обґрунтованими.

За результатами розгляду справи, судова палата сформулювала такі висновки норм права:

Спеціальними нормами статті 34 КУзПБ, аналогічно статті 95 Закону про банкрутство, визначено можливість застосування у справах про банкрутство інституту солідарної відповідальності як інструменту доктрини "lifting the corporate veil" ("підняття корпоративної вуалі").

Відмінністю правового регулювання таких правовідносин вказаними нормативними актами є те, що норми КУзПБ передбачають можливість покладення відповідальності боржника перед кредиторами на його керівника, у той час, коли положеннями Закону про банкрутство було визначено ширший суб'єктний склад носіїв такого обов'язку, оскільки окрім керівника, до таких осіб

було віднесено власника майна боржника (уповноважену ним особу) та голову ліквідаційної комісії (ліквідатора). Також вказаний Закон не містив положень про відповідальність за незвернення боржника до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі у разі загрози неплатоспроможності.

Аналіз положень Закону про банкрутство та КУзПБ, які регулюють умови та порядок покладення солідарної відповідальності на відповідних осіб, дає підстави для висновку, що застосування інституту солідарної відповідальності без здійснення судової процедури банкрутства юридичної особи є неможливим.

Аналогія закону у таких правовідносинах не застосовується.

Водночас, у випадку встановлення судами факту такої поведінки керівника (ліквідатора) боржника, яка була спрямована на ухилення від погашення кредиторської заборгованості та полягала у порушенні встановлених нормами ЦК України порядку та процедури добровільної ліквідації за рішенням власника, порушене право кредитора підлягає судовому захисту.

Зважаючи на характер правовідносин, якщо ліквідація юридичної особи за рішенням власника відбулася із порушенням вимог частини третьої статті 110 ЦК України, частини першої статті 95 Закону про банкрутство, що призвело до порушення прав та інтересів кредитора, майнові вимоги якого внаслідок таких дій залишились незадоволеними, то належним способом захисту прав та інтересів цього кредитора буде звернення до господарського суду із позовом про скасування запису в ЄДР (рішення реєстратора) про припинення цієї юридичної особи з підстав порушення порядку та процедури її ліквідації.

При цьому, у випадку, якщо судом адміністративної юрисдикції здійснено розгляд справи за позовом такого кредитора про визнання протиправним та скасування запису про припинення боржника з підстав порушення порядку його ліквідації, а за результатом розгляду спору ухвалено судове рішення про відмову у позові (що набрало законної сили), то вказані обставини унеможливають згідно вимог пункту 2 частини першої статті 175 ГПК України звернення до господарського суду з аналогічним позовом з тих же підстав.

У такому разі, суд має виходити з того, що кредитор, майнові вимоги якого залишились незадоволеними внаслідок припинення боржника, яке відбулось із порушенням порядку і процедури його добровільної ліквідації, не позбавлений права звернутись до господарського суду із позовом про відшкодування збитків особами, які приймали рішення та здійснювали ліквідацію такої юридичної особи – боржника.

При цьому, такі вимоги кредитора підлягають розгляду із дослідженням судом визначених загальними нормами права (ЦК України) підстав щодо відшкодування позадоговірної шкоди, тобто встановлення наявності складу цивільного правопорушення.

Детальніше з текстом постанови судової палати КГС ВС від 06.06.2022 у справі № 906/308/20 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105458810>.

14. Щодо особливостей правового регулювання інституту неплатоспроможності фізичних осіб

За змістом приписів статей 116, 119, 123, 125, 126, 128 КУзПБ щодо вимог до боржника та процесуальних наслідків їх невиконання, законодавець означив принцип добросовісної поведінки боржника – фізичної особи, за яким право на звільнення від боргів та відновлення платоспроможності в судових процедурах неплатоспроможності фізичної особи набуває лише добросовісний боржник, який не за своїм неправомірним умислом потрапив у стан неплатоспроможності, сумлінно виконує обов'язки боржника та не приховує обставин, що можуть вплинути на розгляд справи чи задоволення кредиторських вимог, при цьому демонструє дієве прагнення до компромісу з кредиторами щодо умов реструктуризації боргів та в межах об'єктивних можливостей вживає заходів для задоволення їхніх вимог. У судовій процедурі реструктуризації боргів боржника роль арбітражного керуючого є ключовою, адже згідно із частиною першою статті 126 КУзПБ саме йому належить подати суду на затвердження план реструктуризації боргів боржника, тож керуючий реструктуризацією зобов'язаний забезпечити розроблення такого плану відповідно до вимог статті 124 КУзПБ та з урахуванням економічно обґрунтованих пропозицій сторін, а також у встановлені строки подати його зборам кредиторів на схвалення та суду для затвердження.

Системне тлумачення положень статей 90, 123, 126, 128, 129 КУзПБ у взаємозв'язку зі статтями 2, 113 КУзПБ приводить до висновку, що закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи під час судової процедури реструктуризації боргів боржника можливе:

- зі спеціальних підстав, визначених частиною сьомою статті 123 КУзПБ, частиною одинадцятою статті 126 КУзПБ;
- із загальних підстав, визначених пунктами 1–8 частини першої статті 90 КУзПБ (тією мірою, якою ці підстави можуть стосуватися боржника – фізичної особи);
- в інших випадках, передбачених законом (пункт 9 частини першої статті 90 КУзПБ), зокрема визначених пунктами 1–7 частини першої статті 231 ГПК України в тих межах, що стосуються судової процедури неплатоспроможності фізичної особи.

Враховуючи, що основне призначення частини сьомої статті 123 КУзПБ – припинення реабілітації очевидно недобросовісного боржника та можливість її застосування з власної ініціативи суду, господарський суд не може залишити поза увагою обставини, які вказують на наявність підстав для закриття провадження у справі за цією нормою, тому з власної ініціативи, зокрема розглядаючи інформацію керуючого реструктуризацією про результати перевірки майнового стану боржника або вирішуючи питання про перехід до судової процедури погашення боргів, зобов'язаний перевірити такі обставини та надати їм юридичну оцінку, про що зазначити у відповідному судовому рішенні.

Виокремивши певний перелік підстав для закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи в частині сьомій статті 123 КУзПБ, законодавець в абзаці п'ятому цієї норми акцентує на спеціальних наслідках

її реалізації – неможливості протягом року повторно скористатися судовою процедурою неплатоспроможності для очевидно недобросовісного боржника. Тому перелік підстав для закриття провадження у справі за частиною сьомою статті 123 КУзПБ слід тлумачити як вичерпний лише в аспекті застосування передбачених цією ж нормою обмежувальних наслідків такого закриття.

Само по собі клопотання зборів кредиторів про закриття провадження / перехід до наступної судової процедури, за відсутності передбачених спеціальним законом підстав та обставин не може бути достатньою і безумовною підставою для задоволення господарським судом такого клопотання.

Неподання погодженого боржником і схваленого кредиторами плану реструктуризації боргів боржника протягом трьох місяців із дня введення процедури реструктуризації боргів може бути самостійною підставою для закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи відповідно до частини одинадцятої статті 126 КУзПБ.

Сам по собі факт недосягнення мети судової процедури реструктуризації боргів не є обов'язковою підставою для припинення реабілітації боржника у справі про відновлення платоспроможності фізичної особи, адже, за змістом частини одинадцятої статті 126 КУзПБ, у такому разі закриття провадження у справі – лише один із варіантів вирішення господарським судом питання щодо подальшого руху справи.

З огляду на те, що в частині одинадцятій статті 126 КУзПБ конкретизовано лише момент, з якого вона підлягає застосуванню господарським судом, реалізація цієї норми можлива після спливу трьох місяців із дня введення процедури реструктуризації боргів боржника та до звершення цієї судової процедури, зокрема безпосередньо перед вирішенням господарським судом питання про визнання боржника банкрутом та перехід до судової процедури погашення боргів в порядку частини першої статті 130 КУзПБ.

Приписи частини першої статті 130 КУзПБ не повинні застосовуватися суто формально та зводитися до підрахунку строків чи встановлення відсутності / наявності рішення зборів кредиторів про схвалення плану реструктуризації боргів боржника без встановлення господарським судом обставин справи, перевірки дотримання процесуальних гарантій реалізації прав і захисту інтересів сторін, а також з'ясування підстав для закриття провадження у справі, зокрема за частиною сьомою статті 123, частиною одинадцятою статті 126 КУзПБ.

За змістом абзацу другого частини другої статті 6, частини першої статті 130 КУзПБ, процедура погашення боргів боржника вводиться у справі про неплатоспроможність фізичної особи одночасно з визнанням банкрутом боржника, тобто в разі встановлення ознак неплатоспроможності боржника, яка є обов'язковою підставою для визнання боржника банкрутом та переходу до судової процедури погашення боргів, зокрема в порядку частини першої статті 130 КУзПБ, а відсутність ознак неплатоспроможності боржника матиме наслідком закриття провадження у справі на підставі пункту 8 частини першої статті 90 КУзПБ.

Судова палата для розгляду справ про банкрутство КГС ВС розглянула справу за заявою фізичної особи ОСОБА_1 про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Боржник подав до господарського суду заяву про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність та проект плану реструктуризації його боргів, у якому передбачив прощення більшої частини заборгованості перед єдиним кредитором та погашення залишку боргу щомісячно у розмірі меншому за прожитковий мінімум для працездатних осіб.

Збори кредиторів не схвалили план реструктуризації боргів боржника, пославшись на неповноту і недостовірність відомостей зазначених ним у декларації про майновий стан та економічну необґрунтованість плану, а також внесли пропозиції щодо усунення цих недоліків, які не були повною мірою враховані боржником.

Відтак, у зв'язку з ненаданням боржником належної інформації про його майновий стан збори кредиторів звернулися до господарського суду із клопотанням про закриття провадження у справі за пунктом 1 частини сьомої статті 123 Кодексу України з процедур банкрутства (далі також – КУзПБ), у задоволенні якого судом було відмовлено.

Після спливу 120 днів з дня відкриття провадження у справі про неплатоспроможність місцевий господарський суд, з яким погодилася апеляційна інстанція, ухвалив рішення про визнання боржника банкрутом та введення процедури погашення боргів відповідно до частини одинадцятої статті 126 КУзПБ та частини першої статті 130 КУзПБ, вказавши на імперативність останньої норми та наявність підстав для її застосування, позаяк зборами кредиторів не було прийнято рішення про схвалення плану реструктуризації боргів боржника.

Касант (АТ КБ "Приватбанк") заперечує висновки судів попередніх інстанцій та правильність застосування ними статей 123, 126, 130 КУзПБ.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Об'єктом касаційного перегляду у цій справі є постанова Господарського суду Волинської області від 30.03.2021, залишена без змін постановою Північно-західного апеляційного господарського від 12.05.2021, якою визнано фізичну особу ОСОБА_1 банкрутом і введено процедуру погашення боргів боржника.

Предметом судового розгляду є питання обґрунтованості рішення про визнання боржника банкрутом та перехід до наступної судової процедури у справі про неплатоспроможність фізичної особи - погашення боргів боржника.

Зважаючи на зміст предмета судового розгляду, доводів скажника, заперечень інших учасників справи та висновків судів попередніх інстанцій, під час касаційного перегляду оскаржуваних постанов необхідним є з'ясування питання правильності застосування судами попередніх інстанцій приписів частини одинадцятої статті 126 та частини першої статті 130 КУзПБ.

Системне тлумачення приписів статей 116, 119, 123, 125, 126, 128 КУзПБ свідчить, що за їх змістом законодавець закріпив у спеціальних нормах КУзПБ

принцип добросовісної поведінки боржника - фізичної особи, за яким право на звільнення від боргів та відновлення платоспроможності у судових процедурах неплатоспроможності фізичної особи набуває лише добросовісний боржник, який не за своїм неправомірним умислом потрапив у стан неплатоспроможності, сумлінно виконує обов'язки боржника та не приховує обставин, що можуть вплинути на розгляд справи чи задоволення кредиторських вимог, при цьому демонструє дієве прагнення до компромісу з кредиторами щодо умов реструктуризації боргів та в межах об'єктивних можливостей вживає заходів до задоволення їх вимог.

Саме такий боржник реалізує право ініціювати провадження у справі про власну неплатоспроможність не на шкоду кредиторам, а для досягнення легітимної мети цього провадження - соціальної реабілітації добросовісного боржника за спеціальною судовою процедурою шляхом реструктуризації заборгованості та/або звільнення від боргів задля відновлення його платоспроможності.

Задля ефективної реалізації боржником цього права КУзПБ передбачає участь арбітражного керуючого у справі про неплатоспроможність фізичної особи, залежно від судової процедури – як керуючого реструктуризацією боргів або керуючого реалізацією майна боржника.

Верховний Суд зауважив, що своєчасне та належне виконання керуючим реструктуризацією завдань з перевірки майнового стану боржника є запорукою адекватної оцінки стану неплатоспроможності боржника та його можливостей погасити борг, відтак сприятиме досягненню компромісу при узгодженні сторонами плану реструктуризації боргів.

Керуючий реструктуризацією зобов'язаний забезпечити розроблення такого плану відповідно до вимог статті 124 КУзПБ та з урахуванням економічно обґрунтованих пропозицій сторін, а також у встановлені строки подати його на схвалення зборам кредиторів та для затвердження - суду.

Системне тлумачення положень частини першої статті 90 КУзПБ у взаємозв'язку зі статтею 113 КУзПБ свідчить, що наведена норма та визначені нею підстави закриття провадження у справі про банкрутство (за винятком, визначених пунктами 1, 2, 5, які стосуються виключно юридичних осіб) є загальними приписами стосовно підстав закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи за Книгою четвертою цього Кодексу, адже застосовуються як до банкрутства юридичних осіб, так і фізичних осіб, фізичних осіб - підприємців.

Окрім того, з урахуванням положень статей 3, 12 ГПК України, 2 КУзПБ та відсилочного припису пункту 9 частини першої статті 90 КУзПБ у справі про неплатоспроможність фізичної особи можуть бути застосовані підстави закриття провадження у справі за статтею 231 ГПК України в тих межах, що стосуються фізичної особи та особливостей банкрутства.

Щодо спеціальних підстав закриття провадження у справі, які можуть бути застосовані лише у справі про неплатоспроможність фізичної особи, то аналіз приписів Книги четвертої КУзПБ свідчить, що така процесуальна можливість передбачена на всіх стадіях судової процедури реструктуризації боргів боржника, за різних підстав та з неоднаковим ступенем імперативності відповідних норм.

Верховний Суд наголошує на тому, що господарський суд не може залишити поза увагою обставини, які вказують на наявність підстав для закриття провадження у справі за частиною сьомою статті 123 КУзПБ, тому з власної ініціативи, зокрема, вирішуючи питання про перехід до судової процедури погашення боргів, зобов'язаний перевірити такі обставини справи та надати їм юридичну оцінку, про що зазначити у відповідному судовому рішенні.

Зібравши певний перелік підстав для закриття провадження у справі в окремій нормі (частина сьома статті 123 КУзПБ), законодавець акцентував насамперед на спеціальних наслідках її реалізації – неможливості протягом року повторно скористатися такою процедурою для очевидно недобросовісного боржника.

Тому, перелік підстав для закриття провадження у справі за частиною сьомою статті 123 КУзПБ слід тлумачити як вичерпний лише в аспекті застосування передбачених цією ж нормою обмежувальних наслідків такого закриття.

До того ж, у судовій процедурі реструктуризації боргів КУзПБ передбачає право зборів кредиторів (кредитора у частині другій статті 128) звернутися до суду з клопотанням про визнання боржника банкрутом та введення процедури погашення боргів або про закриття провадження у справі про неплатоспроможність.

Саме по собі клопотання зборів кредиторів про закриття провадження/ перехід до наступної судової процедури, за відсутності передбачених спеціальним законом підстав та обставин, не може бути достатньою та безумовною підставою для задоволення господарським судом такого клопотання.

Порівняльний аналіз положень частини одинадцятої статті 126 КУзПБ з частиною сьомою статті 123 КУзПБ свідчить, що хоча ці норми частково кореспондуються між собою, проте не є тотожними за ступенем імперативності, колом ініціаторів та передумовами їх застосування.

Такі відмінності дають підстави для висновку, що неподання погодженого боржником і схваленого кредиторами плану реструктуризації боргів боржника протягом трьох місяців з дня введення процедури реструктуризації боргів може бути самостійною підставою для закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи відповідно до частини одинадцятої статті 126 КУзПБ.

Окрім виконання плану реструктуризації боргів боржника, у інших випадках за Книгою четвертою КУзПБ закриття провадження у справі під час судової процедури реструктуризації боргів не може вважатися очікуваним процесуальним рішенням для боржника з огляду на "добровільність банкрутства" фізичної особи та основну мету цього провадження - соціальну реабілітацію добросовісного боржника за спеціальною судовою процедурою шляхом реструктуризації заборгованості та/або звільнення від боргів задля відновлення його платоспроможності.

Водночас очевидним є те, що неподання до господарського суду протягом трьох місяців з введення процедури реструктуризації боргів погодженого боржником і схваленого кредиторами плану реструктуризації боргів боржника

може бути зумовлене як недобросовісною поведінкою боржника, так і неналежною реалізацією кредитором власних правомочностей

Однією з процесуальних гарантій захисту інтересів сторін та ухвалення справедливого рішення за частиною одинадцятою статті 126 КУЗПБ є закріплена у цій нормі дискреція господарського суду - можливість обрати з двох варіантів рішення (про визнання боржника банкрутом і відкриття процедури погашення боргів боржника або про закриття провадження у справі про неплатоспроможність) такий, що є найбільш оптимальним у правових і фактичних умовах вирішення конкретної справи, з урахуванням принципів добросовісної поведінки боржника, неналежної реалізації кредитором власних правомочностей та судового контролю у відносинах неплатоспроможності, а також відповідно до основної мети провадження у справі про неплатоспроможність фізичних осіб.

Щодо застосування частини одинадцятої статті 126 КУЗПБ Верховний Суд у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у постанові від 22.09.2021 у справі № 910/6639/20 сформував висновок, за яким у випадку неподання до господарського суду протягом трьох місяців погодженого боржником і схваленого кредиторами плану реструктуризації боргів боржника, суд, через призму судового контролю, повинен за своїм внутрішнім переконанням оцінити за наявними у матеріалах справи доказами причини неподання погодженого боржником і схваленого кредиторами плану реструктуризації боргів, які можуть полягати за одних обставин у діях/бездіяльності кредиторів, за інших обставин - у діях/бездіяльності боржника, при цьому враховуючи добросовісність поведінки учасників провадження у справі про неплатоспроможність.

У розвиток цієї правової позиції Верховний Суд наголошує, що добросовісність боржника – фізичної особи є визначальним критерієм для оцінки обставин і підстав якими КУЗПБ зумовлює вирішення судом питання щодо подальшого руху справи, зокрема закриття провадження про неплатоспроможність фізичної особи у випадках, передбачених статтями 123, 126, 128 КУЗПБ. Тому, обставини, що свідчать про недобросовісну поведінку боржника у сукупності з іншими обставинами справи підлягають врахуванню господарським судом як підстави для ухвалення рішення про закриття провадження у справі, замість переходу до процедури погашення боргів боржника.

Логічне та філологічне тлумачення частини одинадцятої статті 126 КУЗПБ у взаємозв'язку з пунктом 2 частини четвертої статті 122 КУЗПБ приводить до висновку, що за їх приписами на господарський суд покладено обов'язок розглянути та вирішити питання щодо подальшого руху справи після спливу тримісячного строку з дня введення процедури розпорядження майном, зокрема у разі неподання на затвердження плану реструктуризації боргів боржника, а словосполучення "має право прийняти рішення" вказує на дискрецію господарського суду при вирішенні цього питання в межах диспозиції частини одинадцятої статті 126 КУЗПБ.

До встановленого строку визнання боржника банкрутом за частиною першою статті 130 КУЗПБ господарський суд у судовому засіданні, призначеному згідно з пунктом 2 частини четвертої статті 122 КУЗПБ зобов'язаний з'ясувати причини

неподання на затвердження плану реструктуризації боргів і позиції сторін та за результатами ухвалити рішення про визнання боржника банкрутом і введення процедури погашення боргів боржника, або про закриття провадження у справі про неплатоспроможність в порядку частини одинадцятої статті 126 КУзПБ.

Неплатоспроможність боржника є обов'язковою підставою для визнання боржника банкрутом та переходу до судової процедури погашення боргів, зокрема в порядку частини першої статті 130 КУзПБ, а відсутність ознак неплатоспроможності боржника матиме наслідком закриття провадження у справі на підставі пункту 8 частини першої статті 90 КУзПБ.

Отже, приписи частини першої статті 130 КУзПБ не повинні застосовуватися суто формально та зводиться до підрахунку строків чи встановлення відсутності/наявності рішення зборів кредиторів про схвалення плану реструктуризації боргів боржника без встановлення господарським судом обставин справи, перевірки дотримання процесуальних гарантій реалізації прав і захисту інтересів сторін, а також з'ясування підстав для закриття провадження у справі, зокрема за частиною сьомою статті 123, частиною одинадцятою статті 126 КУзПБ.

Враховуючи, що у частині одинадцятій статті 126 КУзПБ конкретизовано лише момент з якого вона підлягає застосуванню господарським судом, реалізація цієї норми можлива після спливу трьох місяців з дня введення процедури реструктуризації боргів боржника та до звершення цієї судової процедури, зокрема безпосередньо перед вирішенням господарським судом питання про визнання боржника банкрутом та перехід до судової процедури погашення боргів в порядку частини першої статті 130 КУзПБ.

Враховуючи наведене, Верховний Суд зауважує, що приписи частини одинадцятої статті 126 та частини першої статті 130 КУзПБ у їх системному зв'язку є послідовністю процесуальних засобів, де дискреція господарського суду у вирішенні питання про перехід до наступної судової процедури чи закриття провадження у справі за частиною одинадцятою статті 126 КУзПБ є основним процесуальним інструментом, що застосовується крізь призму судового контролю та відповідно до мети провадження про неплатоспроможність фізичної особи, а частина перша статті 130 КУзПБ формалізує початок судової процедури погашення боргів боржника та є спеціальною процесуальною гарантією для добросовісного боржника у разі зwołикання зборів кредиторів із прийняттям рішення щодо плану реструктуризації його боргів.

Щодо суті касаційної скарги судова палата погодилася з висновками судів попередніх інстанцій про наявність підстав для визнання боржника банкрутом та введення процедури погашення боргів з огляду на таке.

Концепція інституту неплатоспроможності фізичних осіб та аналіз положень КУзПБ, що регламентують судову процедуру реструктуризації боргів боржника, дають підстави для висновку, що запорукою досягнення мети цієї процедури є компроміс між кредиторами і боржником щодо зміни способу та порядку виконання його грошових зобов'язань з урахуванням майнового стану та об'єктивних можливостей боржника.

Боржник не може бути примушений до врахування пропозицій кредиторів чи погодження плану реструктуризації боргів у запропонованій ними редакції.

До того ж, на цій стадії інтереси кредиторів можуть полягати як у реструктуризації боргів, так і у найскорішому переході до їх погашення за наявності у боржника майна.

Тому, за недосягнення згоди з боржником збори кредиторів наділені процесуальними засобами впливу на рух справи задля припинення судової процедури відновлення платоспроможності щодо недобросовісного боржника чи переходу до погашення боргів відповідно до своїх інтересів у справі, зокрема можуть:

- за результатами розгляду плану реструктуризації боргів боржника відмовити у його схваленні та звернутися до господарського суду з клопотанням про визнання боржника банкрутом та введення процедури погашення боргів боржника або з клопотанням про закриття провадження у справі про неплатоспроможність (пункт другий частини восьмої статті 123 КУзПБ);

- звернутися до суду з клопотанням про визнання боржника банкрутом або про закриття провадження у справі про неплатоспроможність у разі постановлення господарським судом ухвали про відмову у затвердженні плану реструктуризації боргів боржника (пункт другий частини восьмої статті 123 КУзПБ). Також збори кредиторів не позбавлені права заявити клопотання про перехід до процедури погашення боргів чи закриття провадження у справі в порядку частини одинадцятої статті 126 КУзПБ з обґрунтуванням відповідних підстав.

Водночас, спеціальні норми КУзПБ не обмежують кредиторів боржника – фізичної особи у виборі позиції у справі, проте за їх пасивної участі в провадженні, зволіканні з реалізацією правомочностей чи невчиненні ними необхідних процесуальних дій, ризики такої бездіяльності покладаються саме на кредиторів та не повинні зашкодити законним інтересам боржника.

Так, за приписами частини першої статті 130 КУзПБ якщо протягом 120 днів з дня відкриття провадження у справі про неплатоспроможність зборами кредиторів не прийнято рішення про схвалення плану реструктуризації боргів боржника господарський суд ухвалює постанову про визнання боржника банкрутом і введення процедури погашення боргів боржника.

Як установлено судами попередніх інстанцій проєкт плану реструктуризації боргів боржника та власне план подавалися на розгляд кредитора, проте на засіданнях зборами кредиторів рішення щодо схвалення плану реструктуризації боргів боржника чи про відмову у схваленні цього плану та звернення до господарського суду з клопотанням про визнання боржника банкрутом або з клопотанням про закриття провадження у справі про неплатоспроможність не приймалося.

Таким чином, судова процедура реструктуризації боргів ОСОБА_1 на момент прийняття судом першої інстанції оскаржуваної постанови фактично знаходилася на стадії погодження сторонами умов плану реструктуризації боргів боржника,

оскільки збори кредиторів у встановлені строки та у спосіб, передбачений частинами другою, восьмою статті 123 КУзПБ, остаточної оцінки цьому плану не надали.

Водночас збори кредиторів з клопотанням про закриття провадження у справі в порядку пункту 2 частини восьмої статті 123 КУзПБ до господарського суду не зверталися.

До того ж, кредитором не оскаржувалася ухвала суду першої інстанції від 09.03.2021 про відмову у задоволенні клопотання АТ КБ "Приватбанк" про закриття провадження у справі через неповноту відомостей у декларації про майновий стан боржника.

Отже, саме через зволікання з реалізацією власних правомочностей за результатами розгляду плану реструктуризації боргів боржника збори кредиторів рішення щодо його схвалення/відмови у схваленні не прийняли, що за встановлених у цій справі обставин, зокрема неплатоспроможності боржника, відповідно до статті 130 КУзПБ є підставою для визнання боржника банкрутом і введення процедури погашення боргів боржника.

Детальніше з текстом постанови судової палати КГС ВС від 26.05.2022 у справі № 903/806/20 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105458809>.

15. Щодо кредиторських вимог, які виникають з орендних правовідносин, у справі про банкрутство

У справі про банкрутство щодо кредиторських вимог, що виникли у зв'язку з користуванням майном, зокрема на підставі договору оренди, сторонами у справі можуть бути: кредитор – лише власник орендованого майна (особа, якій належать майнові права), що має право вимагати сплати заборгованості з обумовленої договором орендної плати шляхом визнання кредиторських вимог на відповідну суму заборгованості; орендар (інша особа, якій наймач передав орендовану річ у піднайм, за частиною першою статті 774 ЦК України), що зобов'язана згідно з договором оренди сплачувати відповідну орендну плату (частина перша статті 762 ЦК України).

Якщо власник переданого за договором майна не уповноважував кредитора на укладення договору й на передачу цього майна в оренду боржнику, серед іншого, за правилами частини другої статті 761 ЦК України, то кредитор станом на час укладення договору не мав права розпоряджатися майном шляхом укладення цього договору та передачі цього майна в оренду боржнику.

Розпорядження кредитором (шляхом укладення договору та передачі в оренду боржнику майна) тими правами щодо цього майна, які йому не належали в момент укладення договору та передачі в оренду майна боржнику, позбавляють кредитора тих прав (правомочностей), що випливають із договору, зокрема права на отримання орендної плати згідно з його умовами і на захист тих прав, що випливають із договору та можуть належати лише власнику майна як стороні договору оренди, у тому числі права вимагати від боржника сплати орендної плати та, відповідно,

заборгованості із цієї плати саме на підставі та відповідно до умов договору й з огляду на ті орендні правовідносини, що впливають саме із цієї угоди

КГС ВС розглянув заяву Товариства з обмеженою відповідальністю "Чаплинський гранітний кар'єр" (Кредитор) до Товариства з обмеженою відповідальністю з іноземними інвестиціями "Кольорові метали" (Боржник) про визнання грошових вимог.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

08.10.2015 між Кредитором (орендодавець) та Боржником (орендар) укладено договір оренди (далі – Договір). Відповідно до акту № 1 від 08.10.2015 прийому – передачі майна за Договором орендодавець передав орендарю в тимчасове користування: залізничну колію №2; мийку №3; естакаду №6; склад піску №5; контейнер №9 диспетчерська пересувна; споруду №7; житловий будинок; колодязь; вбиральню; замощення (бетон); сарай. будівлі і споруди.

07.10.2015 між Кредитором та Товариством з обмеженою відповідальністю "Цветмет ЛТД" (далі – ТОВ "Цветмет ЛТД") укладено договір купівлі – продажу комплексу "Дільниця навантаження пісків" (надалі – нерухоме майно), який знаходиться за адресою: АДРЕСА 1.

07.10.2016 між Кредитором та ТОВ "Цветмет ЛТД" укладено договір про розірвання зазначеного договору купівлі – продажу комплексу від 07.10.2015.

У пункті 2 цього Договору про розірвання визначено перелік майна, що було передано за Договором від 07.10.2015, а саме: в цілому складається з: комплексу споруд: колодязя К, К1; споруд №1, №7; залізничних колій № 2; мийки № 3; навіса № 4; складу піску № 5; естакади № 6, вагової № 8; контейнера № 9.

Право власності на відчужуване нерухоме майно у Кредитора виникає з моменту державної реєстрації у відповідності до ЦК України (пункт 5 Договору про розірвання).

Ухвалою господарського суду Дніпропетровської області від 15.01.2019 призначено попереднє засідання на 19.03.2019 для розгляду реєстру вимог кредиторів. Наразі, провадження у справі про банкрутство Боржника триває на стадії розпорядження майном.

Умови Договору не містять посилань на підстави виникнення у орендодавця права на укладання правочину/розпорядження об'єктом нерухомості, власником якого з 07.10.2015 є ТОВ "Цветмет ЛТД".

Заява Кредитора обґрунтована заборгованістю Боржника перед Кредитором на заявлену суму орендної плати за строкове користування майном (будівлями і спорудами) Кредитора згідно з укладеним між сторонами договором оренди 08.10.2015.

Суди попередніх інстанцій відхилили грошові вимоги Кредитора до Боржника, мотивувавши відсутністю у Кредитора права укласти Договір, згідно з яким Боржнику в оренду передавалось майно, кошти за користування яким складають заявлену суму грошових вимог у цій справі, оскільки на момент укладення

Договору майно Кредитора вже було відчужено у власність третьої особи – ТОВ "Цветмет ЛТД", за укладеним з ним договором купівлі-продажу від 07.10.2015.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Аналіз норм статей 317, 319, 325, 759, 761-762, 774 ЦК України дає підстави для висновку, що у спорі, який виник з орендних правовідносин (за договором оренди), у тому числі у спорі щодо усунення перешкод в користуванні майном, переданим в оренду, сторонами у справі за цим спором (позивачем та належним відповідачем) можуть бути лише власник орендованого майна (особа, якій належать майнові права) та орендар, а у випадках, передбачених частиною першою статті 774 ЦК України – також інша особа, якій наймач передав орендовану річ у піднайм.

З урахуванням цієї правової позиції КГС ВС дійшов також висновку, що у справі про банкрутство щодо кредиторських вимог, що виникли у зв'язку із користуванням майном, зокрема на підставі договору оренди, сторонами у справі можуть бути: кредитором - лише власник орендованого майна (особа, якій належать майнові права), що має право вимагати сплати заборгованості з обумовленої договором орендної плати шляхом визнання кредиторських вимог на відповідну суму заборгованості; та орендар (інша особа, якій наймач передав орендовану річ у піднайм, частиною першою статті 774 ЦК України), що зобов'язана відповідно до договору оренди сплачувати відповідну орендну плату (частина перша статті 762 ЦК України).

Стверджуваною Кредитором матеріально-правовою підставою для виникнення між сторонами орендних правовідносин, у зв'язку із якими виникла сума заборгованості з орендної плати, що складає спірну суму кредиторських вимог, є Договір, сторонами якого визначені Кредитор, як орендодавець, і Боржник, як орендар.

Водночас суди встановили, що на час укладення Договору та передачі Боржнику в оренду майна (будівель і споруд) за актом приймання – передачі від 08.10.2015, це майно не перебувало у власності Кредитора, а вибуло з його власності на користь третьої особи (ТОВ "Цветмет ЛТД") згідно з укладеним між цими особами напередодні 07.10.2015 договором купівлі – продажу, з реєстрацією в той же день права власності на це майно за ТОВ "Цветмет ЛТД".

Отже, в силу наведених положень статей 317, 319, 325, 759, 761, 762 ЦК України щодо правомочності на передачу майна в найм (оренду) та враховуючи, що власник переданого за Договором майна (будівель і споруд) – ТОВ "Цветмет ЛТД", не уповноважувало Кредитора на укладення Договору та на передачу цього майна в оренду Боржнику, зокрема, за правилами частини другої статті 761 ЦК України, КГС ВС дійшов висновку, що Кредитор станом на час укладення Договору не мав права розпоряджатись майном (будівлями і спорудами) шляхом укладення цього Договору та передачі цього майна в оренду Боржнику.

При цьому, укладаючи договір, особа має виходити, зокрема, з положень статті 12 ЦК України, що визначає правила здійснення цивільних прав, а саме здійснення особою вільно, на власний розсуд, лише належних цій особі цивільних прав (частина перша).

Цій нормі кореспондують положення частини першої статті 13 ЦК України - цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства.

При цьому особа може за відплатним або безвідплатним договором передати своє майнове право іншій особі, крім випадків, встановлених законом (частина четверта статті 12 ЦК України).

З наведених положень випливає, що розпорядження Кредитором (шляхом укладення Договору та передачі в оренду Боржнику майна) тими правами щодо цього майна, які йому не належали в момент укладення Договору та передачі в оренду майна Боржнику, виключають (позбавляють) Кредитора тих прав (правомочностей), що випливають з Договору, зокрема, і на отримання орендної плати згідно з його умовами, і на захист тих прав, що випливають з Договору та можуть належати лише власнику майна як стороні договору оренди, зокрема права вимагати від Боржника сплати орендної плати та, відповідно, заборгованості з цієї плати саме на підставі та відповідно до умов Договору (яким і був обумовлений відповідний розмір орендної плати, заборгованість щодо якої вимагає Кредитор у спірних правовідносинах) та в силу тих орендних правовідносин, що випливають саме з цієї угоди.

Отже, Кредитор, як особа, що не має, не мала та не може мати, в силу прямої вказівки Закону (статті 317, 319, 761 ЦК України), правового зв'язку з тими правами, що випливають та виникають у орендодавця на підставі Договору (оренди), відповідно не має права і на отримання їх захисту, керуючись цією матеріально – правовою підставою (Договором), оскільки права Кредитора як власника, що припинились до укладення Договору, а також, що виникли у 2016 році, як чинного власника майна, переданого Боржнику в оренду у 2015 році, між тим не охоплюються правомочностями з оренди за Договором, зокрема і правом на отримання орендної плати, а тому Кредитор не має права вимоги до Боржника у спірних правовідносинах.

Водночас КГС ВС зазначив, що встановлені судами обставини користування Боржником майном Кредитора в період, коли його право власності на це майно було "відновлено/повернуто" (після розірвання 07.10.2016 договору купівлі-продажу майна від 07.10.2015), однак без укладення між сторонами після 07.10.2016 договору оренди тощо, а також заявлення Кредитором у складі грошових вимог до Боржника відповідних вимог (плати) у зв'язку із користуванням ним майном у цей період, наділяє Кредитора відповідним правом захисту в інший спосіб та/або на іншій матеріально-правовій підставі, зокрема, правом вимагати від Боржника оплати за користування майном за той період, коли право власності належало Кредитору, на іншій матеріально – правовій підставі (стаття 1212 ЦК України тощо), а не на підставі орендних правовідносин (не на підставі Договору), якщо Кредитор доведе, що Боржник таким користуванням порушив права Кредитора.

У цьому висновку КГС ВС виходить з того, що у спірних правовідносинах має місце непослідовність розпорядження Кредитором своїм правом власника майна з 07.10.2016, зокрема правом укласти з Боржником договір оренди, або вимагати

від нього звільнити орендовані приміщення, якщо б Боржник ухилився від укладення договору оренди і фактично продовжував користуватись цим майном, не здійснюючи при цьому на вимогу Кредитора оплати за користування майном.

У зв'язку із викладеним висновки судів в оскаржуваних рішеннях про відмову Кредитору у визнанні грошових вимог до Боржника у цій справі на заявлену суму зроблені відповідно до норм законодавства, а також відповідно до встановлених на підставі доказів у справі обставин справи.

Детальніше з текстом постанови судової палати КГС ВС від 14.06.2022 у справі № 904/5417/18 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105034157>.

16. Щодо обов'язковості використання кваліфікованого електронного підпису до електронного листа при вирішенні питання стосовно належності та допустимості електронних доказів

На відміну від електронного документа електронний доказ – це будь-яка інформація в цифровій формі, що має значення для справи. Таким чином, повідомлення (з додатками), відправлені електронною поштою, є електронним доказом.

Сам лист електронної пошти є таким, що містить відомості про факт відправлення повідомлення з відповідної електронної адреси, час відправлення, адресатів листа – осіб, до відома яких було доведено таке повідомлення, тощо.

Роздруківка електронного листа та додатків до нього є паперовою копією електронного доказу. Тож вони мають бути засвідчені як паперові копії в порядку, встановленому чинним законодавством, та не підлягають засвідченню електронним підписом.

Чинне законодавство визначає випадки, коли використання електронного підпису є обов'язковим, за відсутності такого підпису документ не буде вважатися отриманим від певної особи. Але ці випадки не охоплюють комерційне, ділове чи особисте листування електронною поштою між приватними особами (якщо інше не встановлено домовленістю між сторонами). У таких відносинах презюмується, що повідомлення є направленим тим, хто зазначений як відправник електронного листа чи хто підписав від свого імені текст самого повідомлення.

Відсутність кваліфікованого електронного підпису на повідомленні не свідчить про те, що особу неможливо ідентифікувати з достатнім ступенем вірогідності як відправника такого повідомлення, направленою електронною поштою, тобто поширювача інформації

ОП КГС ВС розглянула справу за позовом Державного підприємства “Морський торговельний порт “Чорноморськ” (далі – ДП “МТП “Чорноморськ”) до Товариства з обмеженою відповідальністю “Смарт Фабрікс” (далі – ТОВ “Смарт Фабрікс”) про стягнення штрафу у зв'язку з неналежним виконанням умов договору про закупівлю в частині поставки товару.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Між ДП “МТП “Чорноморськ” (покупець) та ТОВ “Смарт Фабрікс” (постачальник) укладено договір постачання (далі – договір).

Згідно з підпунктом 5.3.1 пункту 5.3 договору поставка товару здійснюється окремими партіями відповідно до письмових заявок покупця із зазначенням необхідних найменувань та кількості товару в межах специфікації договору.

Відповідно до підпункту 5.3.3 пункту 5.3 договору письмова заявка складається у двох екземплярах, один з яких направляється покупцем на електронну адресу постачальника smfabrik@ukr.net, з подальшим направленням цінним листом з описом вкладення та повідомленням на поштову адресу постачальника, або надається особисто уповноваженій особі постачальника, а інший екземпляр заявки залишається у покупця.

Як стверджує позивач, на виконання умов договору ДП “МТП “Чорноморськ” направило на адресу постачальника письмові заявки від 17.09.2020 та від 24.09.2020 на поставку партії товару із зазначенням необхідних найменувань та кількості в межах специфікації договору.

Заявки направлено на електронну адресу постачальника та цінним листом з описом вкладення та повідомленням на поштову адресу постачальника.

Однак заявки, які були відправлені засобами поштового зв'язку, повернулися на адресу позивача з поштовою відміткою «за закінченням терміну зберігання».

Позивач стверджує, що на виконання умов договору він здійснив всі необхідні дії щодо належного відправлення заявок на поставку товару на адресу відповідача відповідно до умов договору. Разом з тим ТОВ “Смарт Фабрікс” свої зобов'язання щодо поставки товару згідно з умовами договору не виконало, внаслідок чого ДП “МТП “Чорноморськ” нарахувало відповідачу обумовлений у пункті 8.6 договору штраф у розмірі 25% від ціни договору.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

В цій справі для правильного вирішення спору необхідним є встановлення обставин належного надіслання позивачем відповідно до умов договору письмових заявок відповідачу, оскільки вказані обставини впливають на наявність (або відсутність) порушення договору ТОВ “Смарт Фабрікс”, що може бути підставою нарахування штрафу.

Обґрунтовуючи касаційну скаргу, скаржник вважає, що оскільки матеріали електронного листування (скріншоти), надані позивачем як докази на підтвердження надіслання відповідачу заявок від 17.09.2020 та від 24.09.2020 на поставку товару на електронну адресу постачальника smfabrik@ukr.net не містять електронних підписів, тому не могли бути враховані судом апеляційної інстанції.

Відповідно до частини першої статті 96 ГПК України електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних й інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема

на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет).

На відміну від електронного документа, електронний доказ – це будь-яка інформація в цифровій формі, що має значення для справи. Таким чином, повідомлення (з додатками), відправлені електронною поштою, є електронним доказом.

У частині другій статті 96 ГПК України передбачено, що електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону «Про електронні довірчі послуги». Законом може бути передбачено інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу. У частині третій зазначеної статті встановлено, що учасники справи мають право подавати електронні докази в паперових копіях, посвідчених в порядку, передбаченому законом. Паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом.

Паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом, однак є однією з форм, в якій учасник справи має право подати електронний доказ (частина третя статті 96 ГПК України), який, в свою чергу, є засобом встановлення даних, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи (пункт 1 частини другої статті 73 ГПК України). Таким чином, подання електронного доказу в паперовій копії саме по собі не робить такий доказ недопустимим. Суд може не взяти до уваги копію (паперову копію) електронного доказу, у випадку якщо оригінал електронного доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (паперової копії) оригіналу.

Учасник справи, який подає копію електронного доказу, повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу електронного доказу. Якщо подано копію (паперову копію) електронного доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал електронного доказу. Якщо оригінал електронного доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (паперової копії) оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги (частини п'ята, шоста статті 96 ГПК України).

Сам лист електронної пошти є таким, що містить відомості про факт відправлення повідомлення із відповідної електронної адреси, час відправлення, адресатів листа – осіб, до відома яких було доведено таке повідомлення тощо. У випадку, якщо позивач подає позов у паперовій формі, то електронний лист може бути наданий суду у вигляді відповідної роздруківки.

Така роздруківка електронного листа та додатків до нього є паперовою копією електронного доказу.

Відповідно до частини першої та другої статті 91 ГПК України письмовими доказами є документи (крім електронних документів), які містять дані про

обставини, що мають значення для правильного вирішення спору. Письмові докази подаються в оригіналі або в належним чином засвідченій копії, якщо інше не передбачено цим Кодексом. Якщо для вирішення спору має значення лише частина документа, подається засвідчений витяг з нього.

Учасники справи мають право подавати письмові докази в електронних копіях, посвідчених електронним підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до закону. Електронна копія письмового доказу не вважається електронним доказом. Копії документів вважаються засвідченими належним чином, якщо їх засвідчено в порядку, встановленому чинним законодавством. Учасник справи, який подає письмові докази в копіях (електронних копіях), повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу письмового доказу. Учасник справи підтверджує відповідність копії письмового доказу оригіналу, який знаходиться у нього, своїм підписом із зазначенням дати такого засвідчення (частини третя-п'ята статті 91 ГПК України).

Як встановили суди попередніх інстанцій, згідно з підпунктом 5.3.1 пункту 5.3 договору поставка товару здійснюється окремими партіями відповідно до письмових заявок покупця із зазначенням необхідних найменувань та кількості товару в межах специфікації договору.

Таким чином, умовами договору передбачено складення письмової заявки у двох примірниках. Перший примірник письмової заявки має спочатку направлятися покупцем на електронну пошту постачальника. Таке направлення відбувається надсиланням на електронну пошту електронного листа з прикріпленням до нього відсканованої (шляхом перенесення тексту та зображення з аркуша паперу в цифровий вид з подальшим збереженням на комп'ютер) чи сфотографованої (шляхом отримання електронного зображення документа за допомогою фотокамери) письмової заявки.

Надалі цей саме письмовий документ (перший примірник письмової заявки) направляється на поштову адресу постачальника або надається особисто уповноваженій особі постачальника. Другий примірник письмової заявки залишається у покупця.

Суд апеляційної інстанції встановив, що позивачем на виконання умов договору скан-копії письмових заявок від 17.09.2020 та від 24.09.2020 були надіслані на електронну пошту відповідача, що підтверджуються скріншотами електронного листування.

На підтвердження направлення вказаних скан-копій письмових заявок позивач надав роздруківки з електронної пошти. Такі роздруківки електронних листів та додатків до них є паперовою копією електронного доказу. Звідси вони мають бути засвідчені як паперові копії в порядку, встановленому чинним законодавством, та не підлягають засвідченню електронним підписом.

При цьому письмова заявка, направлена покупцем постачальником, не є електронним документом у розумінні статті 5 Закону України "Про електронні документи та електронний документообіг", адже не має його ознак.

Звідси, оскільки заявки від 17.09.2020 та від 24.09.2020 на поставку товару не є електронними документами, тому питання про застосування електронного підпису при їх оформленні та направленні не постає.

Чинним законодавством визначені випадки, коли використання електронного підпису є обов'язковим і за відсутності такого підпису документ не буде вважатися отриманим від певної особи. Але ці випадки не охоплюють комерційне, ділове чи особисте листування електронною поштою між приватними особами (якщо інше не встановлено домовленістю між сторонами). У таких відносинах презюмується, що повідомлення є направленим тим, хто зазначений як відправник електронного листа чи хто підписав від свого імені текст самого повідомлення.

Отже, відсутність кваліфікованого електронного підпису на повідомленні не свідчить про те, що особу неможливо ідентифікувати з достатнім ступенем вірогідності як відправника такого повідомлення, направлено електронною поштою, тобто поширювача інформації.

Разом з тим, у справі, що розглядається, ОП КГС ВС дійшла висновку про те, що заявки від 17.09.2020 та від 24.09.2020 на поставку товару не є електронними документами, тому питання про застосування електронного підпису при їх оформленні та направленні не постає.

З огляду на, що ОП КГС ВС зазначила, що підстави для відступу від висновку, викладеного у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 13.10.2021 у справі № 923/1379/20, відсутні.

Суд апеляційної інстанції у справі, встановив, що позивачем були належним чином відповідно до умов договору надіслані заявки від 17.09.2020 та від 24.09.2020 на поставку товару на поштову адресу ТОВ "Смарт Фабрікс", що зазначена у договорі, і ці поштові відправлення повернулися з відміткою "за закінченням терміну зберігання".

У випадку повернення цінного листа з описом вкладення та повідомленням об'єктом поштового зв'язку у разі письмової відмови постачальника від одержання чи закінчення встановленого строку зберігання такого листа, лист вважається відправленим покупцем належним чином, а неотримання постачальником такого листа буде вважатися його відмовою від виконання умов договору та постачальник несе відповідальність у порядку, передбаченому пунктом 8.6 договору (підпункт 5.3.4 пункту 5.3 договору).

У пункті 8.6 договору зазначено, що за відмову від поставки товару частково або повністю, постачальник зобов'язаний сплатити покупцю штраф у розмірі 25% від ціни договору.

Апеляційний господарський суд також встановив, що матеріали справи не містять доказів про поставку товару.

З огляду на викладене ОП КГС ВС зазначила, що суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку, що з відповідача на користь позивача підлягає стягненню штраф за неналежне виконання умов договору.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 15.07.2022 у справі № 914/1003/21 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105458813>.

17. Щодо можливості касаційного оскарження судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій із підстави, передбаченої пунктом 1 частини другої статті 287 ГПК України, у зв'язку з порушенням норм процесуального права

Відповідно до положень пункту 1 частини другої статті 287 ГПК України підставами оскарження судових рішень, зазначених у пунктах 1, 4 частини першої статті 287 цього Кодексу, якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права в подібних правовідносинах, викладеного в постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку, можуть бути як неправильне застосування судом норм матеріального права, так і порушення норм процесуального права

ОП КГС ВС розглянула справу за позовом Акціонерного товариства “Національна акціонерна компанія “Нафтогаз України” (далі – АТ НАК “Нафтогаз України”) до Акціонерного товариства “Оператор газорозподільної системи “Запоріжгаз” (далі – АТ “Запоріжгаз”) про стягнення заборгованості.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Між АТ НАК “Нафтогаз України” та АТ «Запоріжгаз» укладено договір купівлі – продажу природного газу від 04.01.2013 (далі – договір купівлі-продажу).

АТ «НАК Нафтогаз України» виконало взяті на себе зобов'язання щодо поставки природного газу у відповідності до умов договору купівлі-продажу.

АТ «Запоріжгаз» вартість послуг з постачання природного газу оплатило лише частково, оплати здійснювало несвоєчасно.

У зв'язку з порушенням АТ «Запоріжгаз» умов договору купівлі-продажу щодо строків розрахунків за придбаний природний газ АТ «НАК «Нафтогаз України» звернулося до суду з позовом про стягнення з АТ «Запоріжгаз» заборгованості, а також нарахованих на неї пені, трьох процентів річних та інфляційних втрат.

АТ «Запоріжгаз» заперечуючи проти позовних вимог стверджувало, що невиконання зобов'язань за договором сталося у зв'язку з наявністю форс-мажорних обставин, спричинених незаконними діями/бездіяльністю третіх осіб на які АТ «Запоріжгаз» не може вплинути. Про настання форс-мажорних обставин АТ «Запоріжгаз» повідомило АТ «НАК «Нафтогаз України» листом від 27.06.2017, до якого додало копію сертифіката Торгово-промислової палати України від 21.06.2017 № 7638 про форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили).

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Звертаючись до Верховного Суду з касаційною скаргою, АТ «Запоріжгаз» оскаржує постанову суду апеляційної інстанції та рішення суду першої інстанції, зокрема з підстави, передбаченої пунктом 1 частини другої статті 287 Господарського процесуального кодексу України, згідно з яким підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у пунктах 1, 4 частини першої цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права виключно у випадках, якщо суд

апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку.

АТ «Запоріжгаз» в касаційній скарзі зазначає про порушення апеляційним судом норм процесуального права, а саме частини третьої статті 2, статті 236, частини другої статті 237, пункту 4 частини першої статті 229 Господарського процесуального кодексу України, без урахування висновків, викладених в постановах Верховного Суду від 17.12.2020 у справі № 913/785/17 та від 23.02.2021 у справі № 907/62/18.

АТ «Запоріжгаз», обґрунтовуючи підставу касаційного оскарження, передбачену пунктом 1 частини другої статті 287 ГПК України, стверджує про порушення судами попередніх інстанцій норм саме процесуального права.

Водночас у постанові від 01.02.2022 у справі № 902/368/16 Верховний Суд дійшов висновку, що пункт 1 частини другої статті 287 Господарського процесуального кодексу України стосується саме застосування норми матеріального права і не охоплює порушення норм процесуального права, тому не може бути підставою для оскарження судових рішень, в яких допущено порушення норм процесуального права.

ОП КГС ВС не погоджується із вказаним правовим висновком з огляду на таке.

Пунктом 1 частини другої статті 287 ГПК України передбачено, що підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у пунктах 1, 4 частини першої цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права виключно у випадках, якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку.

Частиною першою статті 300 ГПК України передбачено, що, переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, суд касаційної інстанції в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, та на підставі встановлених фактичних обставин справи перевіряє правильність застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права.

Суд касаційної інстанції використовує процесуальні права суду першої інстанції виключно для перевірки правильності застосування норм матеріального і процесуального права судами першої та апеляційної інстанцій (частина сьома статті 301 ГПК України).

Оцінюючи обсяг повноважень суду касаційної інстанції під час касаційного перегляду рішень судів попередніх інстанцій, ОП КГС дійшла висновку, що саме перевірка правильності застосування норм як матеріального, так і процесуального права є ключовою для суду касаційної інстанції.

Тобто суди попередніх інстанцій застосовують відповідні норми матеріального і процесуального права до спірних правовідносин, а ВС, у свою чергу, аналізує використання судами нормативних приписів та викладає правові висновки щодо правильного застосування таких норм.

Більше того, відповідно до частини шостої статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках ВС, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права.

Згідно із частиною четвертою статті 236 ГПК України при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках ВС.

У контексті наведеного правового регулювання помилковим буде звужене розуміння того, що застосовувати можливо лише норми матеріального права, оскільки суд касаційної інстанції формує висновки щодо застосування не лише норм матеріального права, які є обов'язковими для судів першої та апеляційної інстанцій, а й вказує на особливості та правильність застосування норм процесуального права. У протилежному випадку на суди з урахуванням приписів статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та статті 236 ГПК України не поширювався б обов'язок керуватися правовими висновками ВС, в яких би йшлося про положення процесуального права.

Крім того, згідно з пунктом 6 частини другої статті 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» ВС забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом. У тому випадку, якщо вважати, що застосування норм права стосується лише матеріального права, то фактично нівелюється визначальна роль ВС як найвищого суду у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики. Неможливо здійснювати повноваження щодо єдності судової практики виключно у контексті норм матеріального права, оскільки однакове застосування судами норм процесуального права є основою для забезпечення верховенства права під час судового розгляду.

Аналізуючи зміст підстави касаційного оскарження, передбаченої пунктом 1 частини другої статті 287 ГПК України, видається правильним, що при зверненні із касаційною скаргою скаргник акцентує увагу на невідповідності прийнятих у справі рішень тим позиціям, які викладалися ВС раніше щодо застосування конкретних норм права, у контексті правовідносин, які є подібними зі справою, яка розглядається.

Тобто змісту підстави касаційного оскарження, передбаченої пунктом 1 частини другої статті 287 ГПК України, буде відповідати застосування судом апеляційної інстанції усупереч уже сформованому правовому висновку суду касаційної інстанції як норм матеріального права, так і норм процесуального права.

Водночас не можна погодитися із висновком ВС у справі № 902/368/16 про те, що здійснення судом процесуальних дій всупереч приписам процесуального закону (порушення норм процесуального права), якщо це порушення призвело

до ухвалення незаконного рішення (частина друга статті 311 ГПК України), може бути підставою касаційного оскарження лише у разі, якщо судові рішення оскаржується з підстав, передбачених частинами першою, третьою статті 310 ГПК України.

У такому випадку звернення із касаційною скаргою щодо порушення норм процесуального права можливе лише з підстав, передбачених частинами першою, третьою статті 310 ГПК України, що, в свою чергу, матиме наслідком обмеження сторін щодо звернення до ВС із доводами про порушення інших норм процесуального права, які не охоплені вказаною статтею.

Ураховуючи викладене, ОП КГС ВС вважає за необхідне відступити від висновків щодо застосування частини другої статті 287 ГПК України, викладених у постановах КГС ВС від 01.02.2022 у справі № 902/368/16, від 12.05.2021 у справі № 911/1099/20 та від 26.05.2021 у справі № 910/8358/19, та вказати, що відповідно до положень пункту 1 частини другої статті 287 ГПК України підставами оскарження судових рішень, зазначених у пунктах 1, 4 частини першої статті 287 цього Кодексу, у випадку, якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові ВС, крім випадку наявності постанови ВС про відступлення від такого висновку, можуть бути як неправильне застосування судом норм матеріального права, так і порушення норм процесуального права.

Разом з тим ОП КГС ВС погодилася з правовим висновком, викладеним у постанові ВС від 04.08.2022 у справі № 922/19/21, щодо того, що підставою для касаційного оскарження є неврахування висновку ВС саме щодо застосування норми права, а не будь-якого висновку, зробленого судом касаційної інстанції на обґрунтування мотивувальної частини постанови. Саме лише зазначення у постанові ВС норми права також не є його правовим висновком про те, як саме повинна застосовуватися норма права у подібних правовідносинах. Не можна посилалися на неврахування висновку ВС як на підставу для касаційного оскарження, якщо відмінність у судових рішеннях зумовлена не неправильним (різним) застосуванням норми, а неоднаковими фактичними обставинами справ, які мають юридичне значення.

ОП КГС ВС зазначила, що сертифікат ТПП України, який підтверджує наявність форс-мажорних обставин, не може вважатися беззаперечним доказом про їх існування, а повинен критично оцінюватися судом з урахуванням встановлених обставин справи та у сукупності з іншими доказами. Адже визнання сертифіката торгово-промислової палати беззаперечним та достатнім доказом про існування форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) без надання судом оцінки іншим доказам суперечить принципу змагальності сторін судового процесу.

За результатами розгляду справи в касаційному порядку ОП КГС ВС дійшла висновку, що відповідно до положень пункту 1 частини другої статті 287 ГПК України підставами оскарження судових рішень, зазначених у пунктах 1, 4 частини першої статті 287 цього Кодексу, у випадку, якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному

судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові ВС, крім випадку наявності постанови ВС про відступлення від такого висновку, можуть бути як неправильне застосування судом норм матеріального права, так і порушення норм процесуального права.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 19.08.2022 у справі № 908/2287/17 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105837295>.

18. Щодо можливості переривання процесуального строку, встановленого частиною другою статті 321 ГПК України

Встановлений пунктом 1 частини другої статті 321 ГПК України строк у три роки є преключивним, тобто таким, сплив якого спричиняє припинення самого права, за реалізацією якого звертається особа, та він не може бути відновлений незалежно від причин його пропуску. Таким чином, можливість поновлення трирічного процесуального строку, встановленого частиною другою статті 321 ГПК України, в межах якого учасник справи може подати заяву про перегляд рішення за нововиявленими обставинами, з підстав, визначених пунктом 1 частини другої статті 320 цього Кодексу, процесуальним законом виключається.

На відміну від статті 264 ЦК України, якою передбачено можливість переривання перебігу строку позовної давності, положення статей 116–119 ГПК України, якими вичерпно регулюються правовідносини щодо початку, закінчення, зупинення, поновлення та наслідків пропуску процесуальних строків, у тому числі присічного (преключивного) строку, визначеного пунктом 1 частини другої статті 321 цього Кодексу, не передбачають, а отже не допускають можливості переривання процесуальних строків

КГС ВС розглянув справу за позовом Публічного акціонерного товариства "Черкасиобленерго" (далі – ПАТ "Черкасиобленерго") до Приватного акціонерного товариства "Азот" (далі – ПАТ "Азот") про стягнення.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Ухвалою Господарського суду Черкаської області від 16.03.2016 задоволено заяву ПАТ "Азот" про визнання таким, що не підлягає виконанню наказу Господарського суду Черкаської області від 16.03.2015 № 925/2073/13, виданого на примусове виконання рішення Господарського суду Черкаської області від 24.11.2014 у справі № 925/2073/13 за позовом ПАТ "Черкасиобленерго" до ПАТ "Азот" про стягнення основного боргу, 3 % річних, судових витрат.

25.06.2019 Публічне акціонерне товариство "Черкасиобленерго" (далі – ПАТ "Черкасиобленерго") звернулося до Господарського суду Черкаської області із заявою про перегляд за нововиявленими обставинами ухвали Господарського суду Черкаської області від 16.03.2016 у справі № 925/2073/13.

Ухвалою Господарського суду Черкаської області від 23.07.2021 заяву ПАТ "Азот" про перегляд за нововиявленими обставинами ухвали Господарського суду Черкаської області від 16.03.2016 у справі № 925/2073/13 задоволено частково.

Постановою Північного апеляційного господарського суду від 17.05.2022 скасовано ухвалу Господарського суду Черкаської області від 23.07.2021 та заяву ПАТ "Черкасиобленерго" про перегляд за нововиявленими обставинами ухвали Господарського суду Черкаської області від 16.03.2016 у справі № 925/2073/13 залишено без розгляду з огляду на вплив присічного (преклюзивного) 3-річного процесуального строку, в межах якого учасник справи вправі подати заяву про перегляд за нововиявленими обставинами судового рішення, можливість поновлення якого (строку) процесуальним законом виключається незалежно від причин його пропуску, оскільки ухвала Господарського суду Черкаської області від 16.03.2016 набрала законної сили з дня її винесення, тоді як позивач подав заяву про перегляд вказаної ухвали за нововиявленими обставинами лише 25.06.2019

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Згідно з пунктом 1 частини другої статті 320 ГПК України підставою для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи.

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 321 ГПК України заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами може бути подано з підстави, визначеної пунктом 1 частини 2 статті 320 цього Кодексу, – учасниками справи протягом 30-ти днів з дня, коли особа дізналася або могла дізнатися про існування обставин, що стали підставою для перегляду судового рішення.

Згідно зі статтею 118 ГПК України право на вчинення процесуальних дій втрачається із закінченням встановленого законом або призначеного судом строку. Заяви, скарги і документи, подані після закінчення процесуальних строків, залишаються без розгляду, крім випадків, передбачених цим Кодексом.

Відповідно до частини першої статті 119 ГПК України суд за заявою учасника справи поновлює пропущений процесуальний строк, встановлений законом, якщо визнає причини його пропуску поважними, крім випадків, коли цим Кодексом встановлено неможливість такого поновлення.

За змістом пункту 1 частини другої та частини третьої статті 321 ГПК України з урахуванням приписів частини першої цієї статті заява про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами може бути подана з підстави, визначеної пунктом 1 частини другої статті 320 цього Кодексу, – не пізніше трьох років з дня набрання таким судовим рішенням законної сили. Строки, визначені в частині другій цієї статті, не можуть бути поновлені.

З урахуванням системного аналізу змісту статей 118, 119, 321 ГПК України КГС ВС вважає, що за своєю правовою природою встановлений пунктом 1 частини другої статті 321 цього Кодексу строк у три роки є преклюзивним (припиняючим),

тобто таким, сплив якого спричиняє припинення самого права, за реалізацією якого звертається особа, та він не може бути відновлений, незалежно від причин його пропуску. Таким чином, можливість поновлення 3-річного процесуального строку, встановленого частиною другою статті 321 ГПК України, в межах якого учасник справи може подати заяву про перегляд рішення за нововиявленими обставинами, з підстав, визначених пунктом 1 частини другої статті 320 цього Кодексу, процесуальним законом виключається.

З огляду на те, що у розумінні пункту 1 частини другої статті 320 ГПК України підставою для перегляду за нововиявленими обставинами ухвали Господарського суду Черкаської області від 16.03.2016 у справі № 925/2073/13 заявник вважає зазначені в листі ліквідатора у справі про банкрутство ПрАТ "ХК "Енергомережа" від 21.05.2019 обставини про внесення 10.12.2018 змін до реєстру кредиторів, а саме щодо виключення з четвертої черги реєстру кредиторів заборгованості ПАТ "Азот" перед ПАТ "Черкасиобленерго", стягнення якої є предметом спору у справі № 925/2073/13, КГС ВС вважає, що суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку про те, що, звернувшись із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами лише 25.06.2019, тобто більш як через 3 місяці після спливу встановленого законом 3-річного присічного строку (16.03.2019), упродовж якого можливе поновлення 30-денного строку на подання відповідної заяви, передбаченого пункту 1 частини першої статті 321 ГПК України, заявник втратив право на вчинення процесуальної дії з перегляду вказаної ухвали за нововиявленими обставинами.

КГС ВС відхилив безпідставні посилання скаржника, викладені на обґрунтування відсутності пропуску ним строку звернення із заявою про перегляд за нововиявленими обставинами ухвали Господарського суду Черкаської області від 16.03.2016, на нечинність вказаної ухвали в період з 21.11.2018 по 08.04.2019 у зв'язку з її скасуванням (тобто до ухвалення остаточної постанови КГС ВС від 09.04.2019, якою ухвалу Господарського суду Черкаської області від 16.03.2016 у цій справі було залишено без змін), оскільки, на відміну від статті 264 ЦК України, якою передбачено можливість переривання перебігу строку позовної давності, положення статей 116–119 ГПК України, якими вичерпно регулюються правовідносини щодо початку, закінчення, зупинення, поновлення та щодо наслідків пропуску процесуальних строків, в тому числі присічного (преклюзивного), визначеного пунктом 1 частини другої статті 321 цього Кодексу, не передбачають, а отже, не допускають можливості переривання процесуальних строків.

КГС ВС зазначив, що помилковим є ототожнення скаржником 3-річного присічного процесуального строку, встановленого нормою пункту 1 частини 2 статті 321 ГПК України, та 3-річного строку позовної давності, проте позовна давність є інститутом матеріального права, а не процесуального права.

КГС ВС зауважив, що суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про наявність підстав для залишення без розгляду заяви ПАТ "Черкасиобленерго" про перегляд за нововиявленими обставинами ухвали Господарського суду Черкаської області від 16.03.201 з мотивів пропуску заявником

присічного 3-річного процесуального строку на подання відповідної заяви, можливість поновлення якого (строку) процесуальним законом виключається, а тому підстав для скасування оскаржуваної постанови немає.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 08.08.2022 у справі № 925/2073/13 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105667429>.

Огляд судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна судова практика). Рішення, внесені до ЄДРСР за липень – серпень 2022 року / Упоряд.: суддя-секретар судової палати для розгляду справ щодо земельних відносин та права власності Дроботова Т. Б., правове управління (II) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2022. – 75 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua